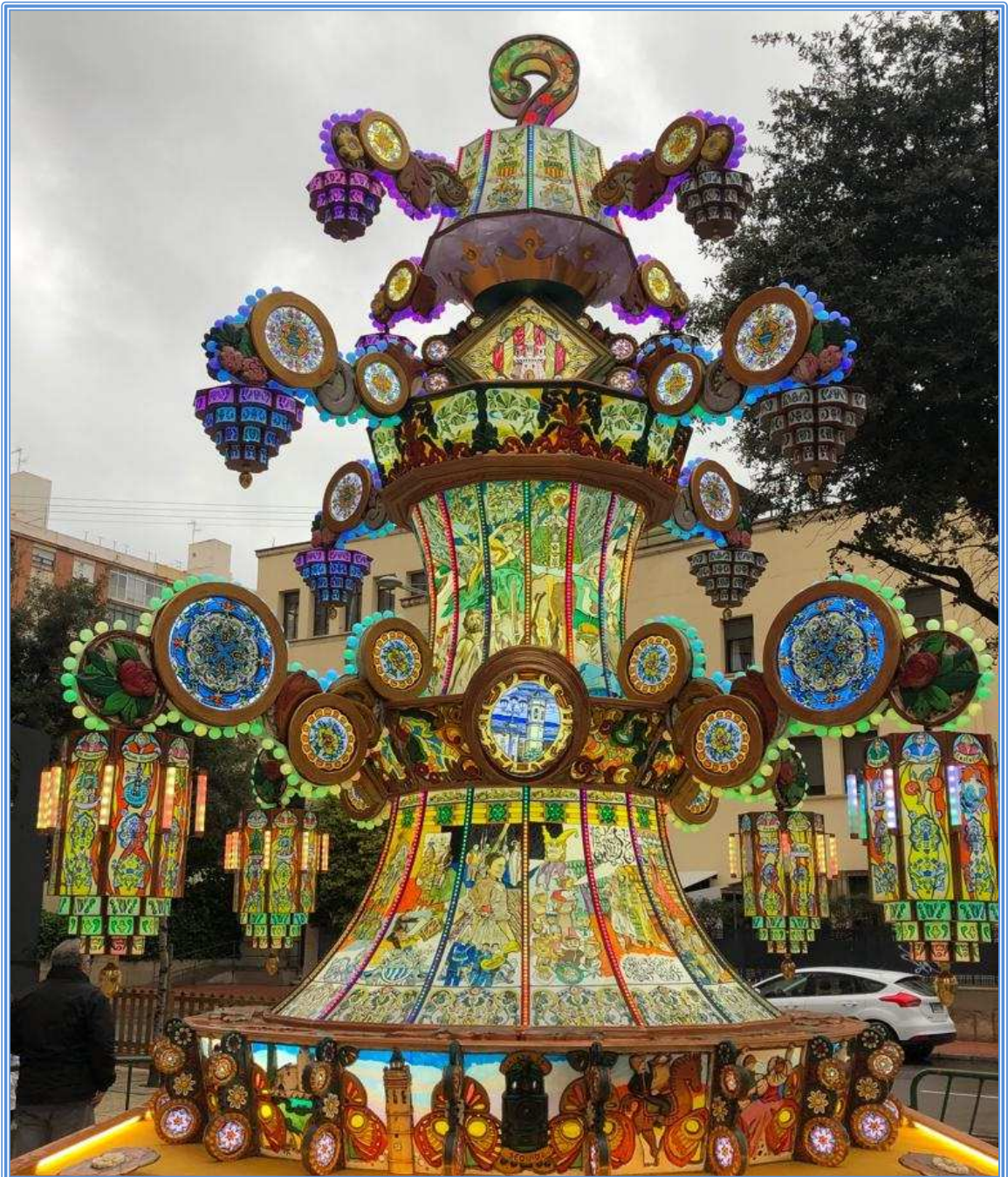

LA GAIATA.

La seua història,
la seua construcció
i el seu futur

per Agustín Mon Carro

A la memòria de Pepin Marco, artista gaiater i primer president de l'associació d'artistes Gaiaters, que ens va deixar diumenge passat, 12 de març de 2023, Diumenge de Romeria, en el qual totes les Gaiates de la Ciutat li van rendir un sentit homenatge, en el seu desfilat pels carrers de la ciutat. Segur que des de l'infinit de les estrelles ens farà arribar la sena màgica llum de Gaiata.

Q.E.D.

Resumen

En el presente trabajo se pretende dar a conocer, al público en general, qué es una Gaiata, el símbolo por antonomasia de las fiestas fundacionales de la ciudad de Castellón.

Se analiza desde un punto de vista histórico así como la idiosincrasia particular de sentimiento castellonero, de su singular forma de construir, teniendo en cuenta las diferentes modalidades de Gaiata que podemos encontrar.

Por último se analiza su proyección de futuro desde el punto de vista que le conferirá la máxima salvaguarda patrimonial que le ofrecerá la ley de Patrimonio Cultural Valenciano, toda vez que se está en trámites su declaración como Bien de Interés Cultural.

Palabras claves: Gaiata, símbolo festero, comisiones de sector, salvaguarda patrimonial valenciana

---

Abstract

In the present work it is intended to make known, to the general public, what a Gaiata is, the symbol par excellence of the founding festivities of the city of Castellón.

It is analyzed from a historical point of view as well as the particular idiosyncrasy of the Castellón feeling, its singular way of building, taking into account the different types of Gaiata that we can find nowadays.

Finally, its future projection is analyzed from the point of view that it will confer the maximum patrimonial safeguard that the Valencian Cultural Heritage law will offer, since its declaration as an Asset of Cultural Interest is in process.

Keywords: Gaiata, festive symbol, sector commissions, Valencian patrimonial safeguard

---

Resum

En el present treball es pretén donar a conèixer, al públic en general, què és una Gaiata, el símbol per antonomàsia de les festes fundacionals de la ciutat de Castelló.

S'analitza des d'un punt de vista històric així com la idiosincràsia particular de sentiment castelloner, de la seua singular manera de construir, tenint en compte les diferents modalitats de Gaiata que podem trobar.

Finalment s'analitza la seua projecció de futur des del punt de vista que li conferirà la màxima salvaguarda patrimonial que li oferirà la llei de Patrimoni Cultural Valencià, atès que s'està en tràmits la seua declaració com Bé d'Interés Cultural.

Paraules claus: Gaiata, símbol fester, comissions de sector, salvaguarda patrimonial valenciana

Agraïments:

a la meua esposa, Elisabeth, i al meu fill, Carlos, amb els qui he après a viure i gaudir plenament del nostre símbol fester per antonomàsia: la Gaiata.

als meus companys de grau que, malgrat totes les vicissituds que ens han acompanyat en aquests quatre anys, arribem a bon port, en aquesta meravellosa experiència formativa que ens brinda la *Universitat per a Majors*. Però, sobretot, pels llaços d'amistat i companyonia sorgits que, segur ja, seran eterns.

a quants facilitadors i col·laboradors he trobat en el camí per a poder donar forma al present treball.

ÍNDIX

Què és la Gaiata?	6
Primeres referències històriques	7
VI Centenari de la fundació de la ciutat	10
La nova estructura festera.....	13
Esbossos i imatges de les Gaiates guanyadores de la Magdalena de 1945	17
Primera Gaiata de la Ciutat, del llorejat escultor Tomás Colón.....	18
Gaiata dissenyada per Juan Bautista Adsuara Ramos, per encàrrec de la <i>Caja de Aborros y Monte de Piedad de Castellón</i>	22
Les Gaiates de l'enginyer Carlos Buigas, "el mag de la llum".....	24
Nova Gaiata de la Ciutat de Miguel Collado i tres noves Gaiates a la ciutat: Sensal, Castalia i Sequiol	27
Nous temps: L'Assemblea de Festes	29
Les noves tecnologies LED.....	32
La màxima salvaguarda patrimonial per a la Gaiata. Inici del procés per a declarar-les Bé d'Interés Cultural.....	37
Per què ha de ser declarada BIC?.....	37
Quins beneficis pot aportar aquest reconeixement a la Gaiata?	39
Descripció del procés	41
Altres representacions del símbol Gaiata	43
Les Gaiates de má.	43
Les Gaiates Infantils	44
Les Gaiates a les escoles	46
Les Gaiates als balcons	48
L'Artista Gaiater.	49
Els concursos de Gaiates.....	51
Procés de construcció d'una gaiata monumental.....	53
L'esbós:	55
La maqueta:.....	56
La construcció:.....	56
El bateig:	59
El futur: La Gaiata, marca ciutat.....	60
Conclusions:.....	67
Bibliografia:	69

Què és la Gaiata?

L'obra monumental Gaiata, és un monument artístic i efímer que es la senya identitaria de les festes de la Magdalena de la ciutat de Castelló. Reconegut i confirmat com a símbol d'aquest esdeveniment tradicional, representa la commemoració dels orígens de la ciutat, així com l'emblema principal del trasllat de la vila des del Castell Vell al pla. Es tracta d'una obra d'art efímer i com a tal és una expressió estètica de durada temporal, encara que la seua iconografia abarca altres conceptes més enllà de la gaiata monumental.

Les Gaiates són expressió viva i popular de la ciutat de Castelló. Són el símbol diferenciador i per antonomàsia de la festa castellanera. Són una harmonia de llum, color, art, història, cultura i tradicions. Però també festa popular, participativa, convivència veïnal i, per tant, música, pólvora, indumentària i literatura. És l'element aglutinador que identifica la festa de la Magdalena de Castelló i que vertebrava al conjunt de la ciutat, com a patrimoni comú i propi.

Dins de les conclusions del IV Congrés Magdalener, celebrat a Castelló en 2017, es determinava que *"la Gaiata era el símbol de la tradició i de la història de la ciutat, de l'amor pels nostres ancestres, d'identitat col·lectiva de poble de Castelló i de la seua voluntat de projecció cap al món. És l'element diferenciador de la cultura popular castellanera que, cada any, es recrea i es comparteix, des de finals del segle XIX fins a l'actualitat, mitjançant les Gaiates monumentals. La Gaiata monumental és una lliure interpretació d'aquell gaiato il·luminat que va ser a l'origen la Gaiata i en la qual són indispensables el gaiato, la llum i l'escut de la ciutat de Castelló. Històricament, la Gaiata monumental està destinada a desfilar en la processó d'entrada de la Tornà de la Romeria de les Canyes a la ciutat i aspira a ser una obra d'art efímera."* Abundant en allò dit, de l'estudi que en el IV Congrés Magdalener es va realitzar, es va poder destacar un element diferencial sobre els demés: *"la llum"* i també al seu costat *"la Gaiata"* com expressió original, artística i única per a representar esta llum. Això suposa un fort intangible per vertebrar el territori des de l'òptica del *citymarketing* i el *branding* territori, on allò important és buscar l'element destacable, singular i diferencial per recolzar el reconeixement territorial.

Però la iconografia de la Gaiata no se circumscriu exclusivament a la Gaiata monumental, és molt més. Són les Gaiates infantils, les Gaiates de mà, les Gaiates que il·luminen els balcons, les maquetes que dissenyen els xiquets... en definitiva qualsevol conjunció de gaiato i llum, a la ciutat de Castelló, és sinònim de Gaiata i, per tant, el seu símbol més representatiu, referent i diferenciador -exclusiu- d'aquesta ciutat.

Primeres referències històriques

L'origen de les Gaiates esta unit al de la Romeria de les Canyes, doncs és en la tornada d'aquesta peregrinació on se menciona per primera vegada el naixement del monument gaiater.

L'evocació de la llum, plàstica i singular, en el que el fet a destacar és la estètica del contrast de la lluminària en mig de la foscor de la nit, és senyal d'identitat de la nostra celebració des de temps immemorials. Encara que el segle XVIII, segle de la il·lustració i de les llums, és fonamental en el desenrotllament de la Gaiata i el seu simbolisme i estètica, la processó amb llums ja es celebrava des de temps mes remots. La romeria a la Magdalena, com peregrinació penitencial per rogar contra la pesta, les sequeres, les guerres i la fam, ja esta documentada en 1375 per primera vegada, segons el Cronista de Castelló, Revest, qui documenta la celebració d'una processó d'entrada a la vila amb ciris.

Però és en el segle XVIII, quan s'uneix el sentit penitencial destacat en les èpoques anteriors i el fet de ser la romeria consciència històrica del passat dels castellanencs. A partir d'aquest moment, comença un nou període en la celebració i adquireix protagonisme el monument de la Gaiata. A les hores, amb un fort creixement demogràfic i econòmic de la vila, ja es reconeix les Gaiates i se nomena la processó de tornada de la romeria, com la processó de les llums "...(*La Procesión de las Luces por la muchedumbre de ellas*", segons Llorens de Clavell), degut a les Gaiates que portaven els penitents "*que convierten la noche en claro día*", com indicava Mossèn Vela, segons els testimonis de l'època.

En l'antiga processó de les llums de l'època medieval, desfilaven les gaiates representatives dels diferents focus urbans denominats Taxida, Almalafa, Villamarch i Fadrell; apareixent en el primer terç del segle XV, una altra gaiata amb caràcter presidencial molt major en dimensions que les altres quatre, la gaiata del Micalet de València, en representació de la capital del Regne. Poc a poc, estes xicotetes gaiates de ma que, any rere any, portaven els romers que commemoraven aquesta fita, van desenvolupar-se fins al monument actual en el període barroc tardà. En esta època, conservant els símbols propis, com la culminació en forma de gaiato i les llums i el color, es munten d'amunt carros i es converteixen en autèntiques lluminàries. També és, en esta època, quan la impronta de la ornamentació gaiatera pren tot el seu auge i la seua estètica segons el gust del moment.

Al segle XIX, ja es coneixia esta processó com "*la fiesta de la Gaiata*", i els cronistes de la època arreplegaven com es trobaven plens de gent els carrers Enmig i Major al pas de la desfilada, mentres centenars de xiquetes i dones vestides de penitents i magdalenes i amb un ciri en la mà, recorrien els carrers entre les gaiates monumentals, amb profusió de gots i llums de colors, que com descriu Balbas es tractava de "*hermosas piràmides con gran número de luces*". En 1854, l'Ajuntament de Castelló, va decidir construir 14 noves gaiates per que agradaven molt als ciutadans. Estes havien evolucionat des de les primeres gaiates de ma portades per un sol home, i de les que penjaven cintes blanques on anaven lligades xiquetes menudes que eren conegudes com les "*xiquetes del meneo*". També es van construir altres gaiates mes grans portades per homes i després vindrien les grans gaiates monumentals, arrossegades per carros i besties, i que presentaven gran dosis de simbolisme. En 1865, es va establir un acord municipal per a construir-les amb vidres de colors i usar ciris verds que se situarien estratègicament en el camí pel qual anava a passar la romeria

Amb tot això, definir que és una Gaiata és una tasca àrdua i complicada. Si ens atenim a la tradició: són la recreació d'aquells gaiatos amb fanals que van usar els nostres

avantpassats en la seua atzarosa baixada al pla, una nit tancada de 1252, sortejant aiguamolls. Compten els vells, i els pares així ho transmeten als fills, que amb l'autorització del rei van emprendre la marxa una nit tempestuosa. Baixaven amb fanals dotats de pobres caps de ciri i candeles que a penes il·luminaven la sendera. Es recolzaven en canyes que els servien al mateix temps de gaiato i guia, perquè les utilitzaven per a tantejar la terra i evitar els fangars. Els xiquets anaven lligats els uns als altres amb una corda, als seus pares, perquè no s'extraviaren. Una bonica llegenda, sens dubte, però si ens atenim al rigor històric, trobem referències sobre aquelles llums que acompanyaven la *Tornà* de la Precessió Penitencial, en documentació datada en el segle XVIII:

- ✓ José Llorens de Clavell, notari, escrivà del Consell i Secretari de l'Ajuntament, en 1730, en un text seu sobre la romeria, indica: "*... , después se sigue la misma Procesión y para en la Ermita de San Roque del Pla, y cerca del anochecer sale lo restante del clero, con la comunidad de los Padres de San Agustín y el Clavario y Mayoriales de la Sangre con el Santo Cristo, y muchas luces que componen la Precesión, y en el llano del Pla se junta ésta y aquella y por la calle del medio se encamina a la iglesia Parroquial, en la cual la procesión van mujeres y niñas llevando muchas luces en gayatas de caña que forman, y se llama la Precesión de las luces por la muchedumbre de ellas.*"

Recreació d'una dona, vestida de Magdalena, portant una Gaiata de canya, realitzada en l'exposició CASTELLÓ I EL CASTELL VELL, dins de la dinovena edició de les JORNADES DE CULTURA POPULAR, realitzades en el Museu Etnològic de Castelló, en 2016.

La reproducció de la Gaiata de canya va ser realitzada per l'artista José Luis Estanislao; entre altres moltes altres facetes artístiques, dissenyador i constructor d'innombrables Gaiatas monumentals.

- ✓ El pare José Vela, en la seua biografia de sor Josefa María García, Abadessa del Convent de Caputxines, de 1750, fa referència a les llums de la romeria "... y va acompañada de luces que convierten la noche en claro día".
- ✓ Carlos González Espresati, sota el pseudònim de Pascual DE AURANCIA, en la seua *Mitología de las Gayata* (1952), indica "*Hemos de recorrer los tiempos hasta el siglo XVIII para encontrar en algún documento la mención de las gayatas, ...*"; en concret en acord de la Junta de la Molt Il·lustre Confraria de la Puríssima Sang de Jesús, de 25 de setembre de 1774, en el qual mostraven objecció a la directriu marcada pel Bisbe de Tortosa, d'avançar les processons a la vesprada, abans de posar-se el sol: "... a fin de que pueda concluirse después de las Avemarías para que pueda lucir la iluminación de las Gayatas, que en dicha noche se acostumbra". D'igual manera, en aquesta mateixa publicació fa referència a un curiós còdex anònim, sense data i escrit en acadèmic llatí, conservat a la Biblioteca Municipal i que Eduardo Codina li va donar a conèixer, que estima pot ser de finals del XVII o principis del XVIII, "... hay perfilados unos versos alusivos a la procesión de la Magdalena. Se describe el ellos el típico desfile del cortejo religioso y se habla de unas chiquillas que llevan la "magdalénica" cabellera suelta sobre los hombros, y en las manos cañas que adornan coronas de luces de minúsculas velas". Un clar indicati que la gaiata era un element incorporat des de molt de temps arrere, a la processó.

Així doncs, tenim constància feaent de Gaiata des de mitjan segle XVIII i el vocable Gaiata, de ben segur, fa referència al bordó pelegrí ple de veles que degueren portar, a manera d'individuals lluminàries, les magdalenes penitents de les processons descrites en els punts anteriors. Encara que en l'escrit presentat a la Mesa de les Corts Valencianes, al març de 2016, sol·licitant la incoació de l'expedient administratiu per a declarar les Gaiates de la ciutat de Castelló com BIC, signat pel llavors Diputat, Miguel Ángel Mulet Taló; en l'exposició de motius, es fa referència al següent: "*Diuen les cròniques de València que en el dia en què se celebrava la pregària a la Magdalena s'acostumava a fer desfilar pels carrers de la vila, xicotetes gaiatas rudimentàries. Però en el segle XV es va construir una gaiata de major port i més monumental, pagada pels jurats de la ciutat de València, commemorant l'extensió dels furs d'aquesta ciutat a Castelló, a la qual, popularment, se'n va dir Gaiata del Micalet de València*", per la qual cosa es podria documentar com a anteriors.

A tenor de les persones que portaven aquestes primeres Gaiates -xiquets i xiquetes-, hagueren de ser de poca envergadura i menor pes, sent, a més a més, individuals; això és, portades per una sola persona.

En el seu article *Esclat de llum, arrel d'un poble*, publicat en la *Revista Valenciana d'Estudis Autonòmics*, en 2013 (núm. 58 - Vol. II), el Cronista Oficial de la Ciutat de Castelló, Antonio Gascó, a l'empara del text "*La leyenda dorada*" de Jacobo de la Voràgine, posa en íntima connexió l'advocació a María Magdalena amb la llum, la qual cosa fa pensar que les Gaiates pogueren tindre, en els seus primers anys, la categoria de vertaderes al·legories i caràcter religiós. Un fet que pot quedar corroborat a tenor del que escriu Bernardo Mundina, en 1873: "*De trecho en trecho van las gaiatas que no son otro que una*

pirámide que forma en su centro un templete donde está la Magdalena penitente, adornado con profusión de vasos y luces de colores, terminado en un cayado que simboliza lo mismo que las cañas". Uns anys després, en 1887, l'historiador Arcadi Listar ratifica el que s'ha dit per Mundina, en el referit a les estructures piramidals il·luminades.

A mitjan segle XIX, la Gaiata es va individualitzar de la canya: aquesta última és assumida com a bordó pelegrí de la Romeria i la Gaiata, perdent ja el seu primitiu significat religiós, va passar a convertir-se en el símbol històric i festiu per antonomàsia, de la nostra ciutat.

VI Centenari de la fundació de la ciutat

En les celebracions de 1852, realitzades amb motiu del VI centenari de la fundació de la ciutat, tenim la primera constatació de la vinculació de les festes de la Magdalena amb el caràcter fundacional d'aquestes. L'Ajuntament oficialitza aquesta celebració i, de la lectura del programa de festejos editat, en el punt dotzé de l'organització de la desfilada trobem: "*12º. Los niños que llevan gaiatas iluminadas*". De nou una referència a la Gaiata i que ens il·lustra de la poca envergadura de les mateixes en ser portades per xiquets.

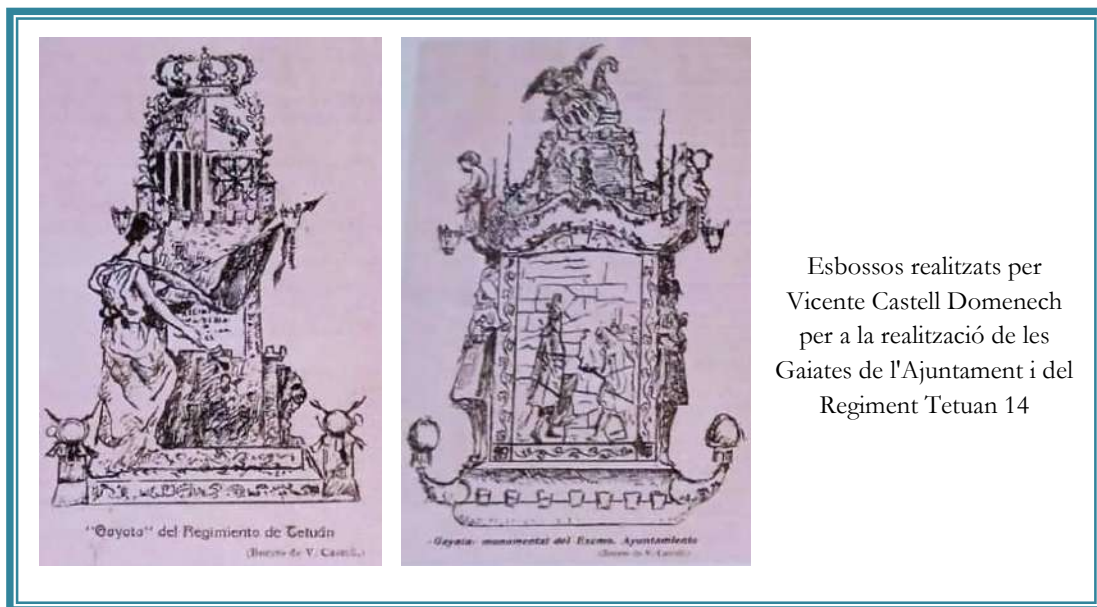
Aquest tipus de gaiata piramidal al qual fa referència Mundina, continua dient Gascó en el seu article, haguera d'aparèixer en 1863, i basa aquesta afirmació en el que es disposa en el programa, editat per l'ajuntament, sobre els actes a celebrar la festivitat de Santa Maria Magdalena. De la seua lectura trobem que han desaparegut els xiquets i xiquetes com a portadors de les Gaiates i que aquestes, ja de major envergadura i en número de sis, processionen intercalades entre els carros triomfals. De variades formes: "*con luces de colores toda de cristal*", "*de faroles de variado colorido*", "*de variados adornos*", "*bonita gaiata de cristal con luces de colores*" o "*cristal con muchísimas luces*" són les diferents descripcions que trobem en la citada publicació referides a les sis Gaiates.

L'èxit collit per aquestes gaiates fa que, dos anys després, l'ajuntament projecta la construcció de catorze noves gaiates, amb major ornamentació i disseny artístic. L'inicial caràcter religiós de la gaiata queda constatat amb el fet que, per a aquest projecte, l'ajuntament comptava "*con la anuencia del señor arcipreste*". Així queda constància d'elles en el programa "*catorce hermosas gaiatas, unas de cristal con luces de colores, otras de cirios verdes y las últimas de mayores dimensiones y con brillantes adornos, que se situarán en los puntos correspondientes para mayor lucimiento de la procesión*". Segons indica Carlos González Espresati, sota el pseudònim de Pascual DE AURANCIA, en la seua *Mitología de las Gayata* (1952), "*Esta es la primera noticia documentada de la intervención municipal en las Gayatas, que anteriormente parece fueron iniciativa de la Cofradía del Santo Sepulcro*".

En aquesta mateixa obra trobem una descripció molt definitòria de les Gaiates de l'època: "*A la entrada espera, formada en perfecto orden, la procesión de las gayatas, constituida por dos secciones: la delantera es la parte profana de la procesión, y se compone de una serie de pirámides de*

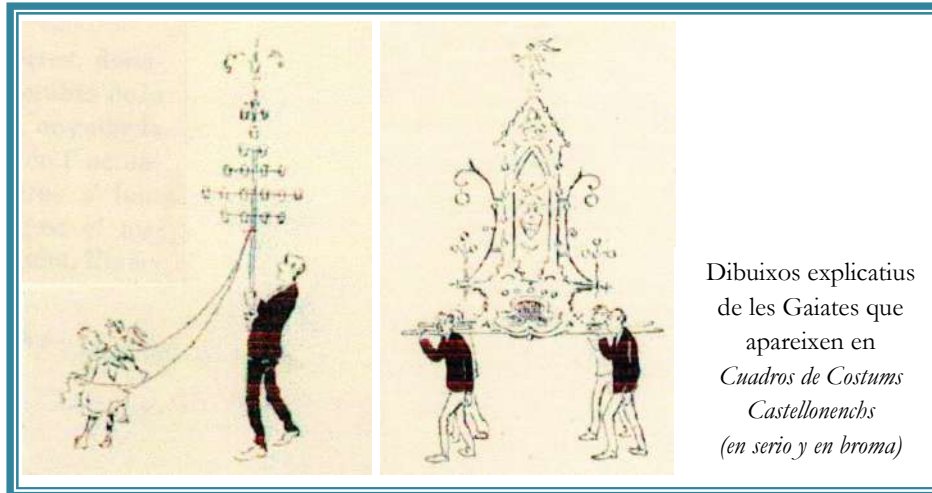
lamparillas, dispuestas en torno a un mástil de mayor o menor altura, rematado en gancho de báculo, que se denominan gayatas; entre sus grupos se intercalan, en el desarrollo de la procesión, cuatro carromatos ornamentados y alumbrados con antorchas, en cuyas plataformas se reproducen plásticamente, con figuras vivas ataviadas a estilo de su época, cuatro escenas evangélicas de la vida de Santa María Magdalena... Las gayatas que desde el último siglo llegaron al nuestro, eran individuales esto es que las transportaba un solo hombre, alzándolas a brazo, y de la gayata pendían blancas cintas, cuyos extremos recogían niñas -casi parvulillas- vestidas de blanco, con huecas y rizadas faldillas que revuelan al exagerar sus contorneos mientras andan, por lo que vulgarmente se las denomina chiquetes del menco".

En 1913, l'ajuntament encarrega al pintor Vicente Castell Domenech la realització d'una gaiata monumental que li represente en la processó de la Tornà, i que siga transportable. Aqueix mateix any també va construir una gaiata per al Regiment Tetuan. Ambdues van desfilar en 1914. La premsa de l'època recollia l'efemèride indicant que les Gaiates velles van precedir a les noves; dos de l'ajuntament, una del *Círculo Mercantil* i les dues noves de Castell -es tenia previst la desfilada de dues Gaiates més, la de la *Cámara Agrícola* i la del *Grémio de San Isidro*, que al final no ho van fer per diferències amb el consistori-.

Aquestes noves Gaiates trenquen amb l'estètica coneguda fins la data. Res a veure amb les estructures piramidals o en forma de fanal, muntats sobre un plançó. En *Cuadros de Costums Castellonenchs (en serio y en broma)* escrit per Enrich Ribés, en 1916, trobem una descripció de la "nova" Gaiata, plena d'ironia però que ens il·lustra de la mena de Gaiates que desfilaven "Unes Gayates les porten verticalment, en una barra de fusta que servís de sopórt; y les atres van sobre dos o quatre barres horiçontals, que -a stíl de peanya-, les porten apoyades als múscles, dos, quatre, huit o dotze hòmes, segóns la grandaria y pés d'aquélles. Hasta fá pòcs anys, estos artefactes, donaben llástima y risa, porque a lo miserable de la factura o má d'òbra, 's tená que anyadir la falta de tót sentiment artístic. Pero en l'actualitat, que unes s'han renovat y àtres s'han fet nòves completament, ya dona gust el mirarles, principalment le del Ajuntament, Eixércit, Círcul Mercantil, Cámara Agrícola, y sobre tòtes la monumental del Gremi de Sant isidro, que vá

expléndidamente iluminá per flúit eléctric, produít per les piles o bateries que están coloaes en el fóns de la gayata y que alimentes infinitáts de perilles blanques, de critál esmerilát y filaments metálics" - il·lustrant aquest article trobem sengles magnífics dibuixos del que s'indicava-. No sols un canvi de estètica i estilisme important sinó que trobem el primer canvi evolutiu respecte a la il·luminació, d'aquestes.

Dibuixos explicatius de les Gaiates que apareixen en *Cuadros de Costums Castellonenchs (en serio y en broma)*

En 1929 es van designar dotze alcaldes de barri buscant donar major brillantor a la festa de la Magdalena del pròxim any, contribuint cada barri amb una gaiata. Una idea que no va quallar del tot, encara que va establir precedent en el que més tard conformaria els sectors gaiaters.

En la premsa de 1931 trobem informació sobre la desfilada de Gaiates, fent referència a una nova gaiata municipal, encara que desconeixem el seu artista. És interessant l'afegitó de l'article: "*... vistiendo a sus portadores de forma adecuada*".

L'insigne Bernat Artola es va embarcar en la tasca de dissenyar i construir una gaiata. Va ser per a la *Cámara Agrícola* en 1934. En un article del periodista Jaime Nos, testimoni presencial de la labor, ens indicava "*... no podemos extrañarnos de la aportación de Bernat como creador de una gaiata con el esbelto campanario como figura central...*". El disseny era una reproducció del Fadri, embolicat per un fardatxo. Aquesta figura del fardatxo, després de la Guerra Civil, va ser substituïda per una gran figura de *Tombatossals* i el lema "*Bon pit, bon cànem*".

Després del parèntesi causat per la contesa bèl·lica, en 1940, l'alcalde Vicente Traver realitza gestions amb gremis, institucions i corporacions perquè es reposen o es construïsquen noves Gaiates. El diari *Mediterráneo* publicava les Gaiates per a la processó d'aqueix any: la de la Cambra Agrícola, Gremi d'Espardenyers, Gremi de Forners, Sindicat Arrosser, Gremi de Sant Isidre, la Fertilitzadora, el Casino Antic i el Regiment; són les que denominem Gaiates gremials i que van continuar participant en la processó diverses dècades més.

La nova estructura festera

En 1944, es va determinar establir les festes de la Magdalena com les majors de la ciutat i, a aquest efecte, es va crear la *Junta Central de Festejos*. Reprenent la idea de 1929 de dividir la ciutat en dotze sectors gaiaters, es pretenia dinamitzar el símbol de la Gaiata, construint una cadascun d'ells, amb l'aportació econòmica dels veïns. La Gaiata hauria de ser l'element festiu emblemàtic en cada sector, encunyant la idea de Gaiates monumentals a diferència de les anteriors individuals. Se assenten les primeres bases del que ha de ser la Gaiata monumental. Així, el diari *Mediterráneo* de 12 de desembre d'aqueix any, publicava les "*Normas generales para proyectar y ejecutar las Gayatas en los sectores de la ciudad y celebrar sus fiestas particulares*". Cinc normes que transcrivim a continuació per ser el pilar bàsic de l'inici de la idea de gaiata monumental com a referent de la festes de Castelló:

Imatge del periòdic *Mediterráneo* on es van publicar les primeres bases que regularien les Gaiates

1ª- Las gayatas serán armazones de líneas de luces, que tendrán la figura que les dé la fantasía del artista, sin sujeción a límite de altura ni de anchura. Por fidelidad a su carácter típico, y a la evocación de las luces, fanales o antorchas que simbolizan, debe evitarse en lo posible emplear partes macizas y cuerpos de construcción opacos. Sin embargo, son admisibles elementos decorativos que avaloren el conjunto ornamental y puedan iluminarse por transparencia o reciban la luz brillante de otras partes de la gayata.

2ª- Queda al arbitrio de la Comisión hacer figurar sus gayatas en el desfile procesional, si sus dimensiones lo permiten o, en caso contrario, concurrir con un modelo reducido de la misma o con una parte de ella que ingeniosamente se hubiere previsto en el proyecto para este objeto, haciéndola desmontable, bien fuese en el remate superior o en la parte central del conjunto artístico. En este caso, debe presentarse con el proyecto, el dibujo de la parte desglosada para el indicado destino.

3ª- La Comisión queda obligada a la presentación, en la Secretaría de este Ayuntamiento, Sección de Fiestas, del proyecto o proyectos de sus gayatas, para su previa aprobación o reparos por la Comisión Central. El plazo para la presentación de estos proyectos terminará el día 30 del actual mes de diciembre. Los dibujos de los proyectos estarán ejecutados con la suficiente claridad para poderlos enjuiciar debidamente. No se autorizará la colocación de ninguna gayata cuyo proyecto no haya obtenido la autorización correspondiente, ni se consentirán modificaciones inadmisibles a los proyectos aprobados.

4ª-Cada sector elegirà una señorita que serà la "Madrina de la gayata", y como tal figurarà en la corte de honor entre las damas de la Reina de las fiestas que presidirá el certamen literario. Como pajes de este cortejo figurarán dos "Xiquetes del meneo" con su traje típico procesional, acompañando a cada Madrina, la que vestirá el traje típico de labradora de Castellón de la Plana.

5ª- Cada gayata, una vez plantada, recibirá un nombre adecuado a la misma. Este nombres se elegirà por la Comisión del sector entre todos nombres que le propongan por escrito en una papeleta los vecinos, celebrando un concurso rápido. El nombre o título elegido, pintado en una artística cartela, se colgarà de la gayata por mano de la Madrina en la fiesta que puede denominarse "Titulación de la gayata" y al autor del nombre elegido se le podrá conceder algún premio que acuerde la Comisión, consistente en el clásico "rollo" o cosa parecida. Los restantes festejos populares del sector (danzas, serenatas, tracas, etc) los determinará a su arbitrio y conveniencia la correspondiente Comisión del sector.

Quedaven perfilades, doncs, les primeres línies mestres de la Gaiata monumental com a eix central de la festa en el barri, dinamitzadora, propulsora i aglutinadora de la noves festes de la Magdalena, com a símbol diferencial i únic d'aquesta ciutat, generador "d'orgull de genealogia... per que la gaiata siga, el nostre millor pregó", com resen els versos de l'Artola.

Únicament quedava per asseverar una de les condicions bàsiques de la Gaiata monumental. Segurament per la influència de les festes josefines, es va entendre que aquelles primeres Gaiates monumentals acabarien sent consumides per les flames i així es recollia en els programes de festes d'algunes comissions de sector: "A les 24, es cremarà la Gaiata, donant amb això fi a les Festes".

Portada del programa de festejos de la Magdalena de 1945. En el seu interior, els diferents programes de les dotze Gaiates. Com es pot apreciar en aquest detall del de la Gaiata 2, la fi de festa és la cremà de la Gaiata

En un article del diari *Mediterráneo*, de 4 de març, Carlos G Espresati, que portava per títol "*La última Gayata*", feia la següent reflexió final: "*Medite quien tenga la tea en la mano, antes de aplicarla, si al quemar una gayata no va a destruir con la emoción evocadora de nuestras más santas tradiciones ciudadanas, la posibilidad de que renazca de sus cenizas en lo sucesivo, y sea la gayata quemada, para siempre, la última gayata*". I la proposta no va caure en sac trencat, doncs, en reunió comuna entre l'acabada de crear *Junta Central de Festejos* i els dotze presidents de les comissions gaiateres, celebrada el 10 de març de 1945, van prendre una importantíssima decisió que va ser decisiva per a entendre la Gaiata. Així va quedar reflectit en el diari *Mediterráneo* aquest acord:

Las Gayatas no se quemarán

La Junta Central de Fiestas de la Magdalena nos remite la siguiente nota: "Ante los rumores que han circulado sobre el carácter de nuestras fiestas y la posibilidad de que terminaran siendo quemadas las gayatas, ayer por la tarde se reunió esta Junta Central con los Presidentes de las doce comisiones de sector, acordándose por aclamación que de ninguna forma, en el presente año ni en los venideros, se desvirtúe el carácter del símbolo de nuestra fiesta quemando las gayatas". Con gusto recogemos algo que viene a disipar recelos y dudas y a poner en su punto la peculiaridad de nuestras fiestas y de nuestras gayatas. Ya buscaremos destino y remate a las gayatas pero quemarlas, desde luego, no.

Moltes eren les veus favorables a aquesta disposició. Apuntava l'escultor Tomás Colón que no havien de cremar-se, però sí que destruir-se, quedant únicament la premiada. Augurava l'esdevindre de la Gaiata com una harmonia de llum, color i alegria. Jaime Nos endevinava la Gaiata, estilitzada, perdent robustesa i convertint-se en una cosa esvelta, quallada d'adorns lluminosos però sense figures i escenes, ni aqueixes parts que tiren en les *Falles*; per tant, no havien de cremar-se. Ja vaticinava que "*el papel principal de la Gayata ha de confiarse a la luz y el color*". Conjunyint totes dues premisses: importància de la llum i no han de cremar-se, Antonio Pascual Felip, membre de la *Junta Central de Festejos* encunyaria la frase que ha passat a la història: "*És un esclat de llum, sense foc ni fum*".

En aqueixa Magdalena de 1945 van conviure en la desfilada, per primera vegada, les Gaiates individuals amb les monumentals dels sectors; abandonant el costum de portar les Gaiates sobre barres al muscle i es van començar a utilitzar carros tirats per individus abillats amb saragüells i mocador.

Aquelles primeres Gaiates monumentals van seguir l'estètica tradicional del bàcul amb el fanalet alumbrador que, per aquells llavors, estaven alimentats per bateries de cotxes, fet que limitava en gran manera la lluminositat de les mateixes i que va ser un dels problemes al qual es buscava solució, uns anys després. Així doncs, la tercera incògnita de l'equació Gaiata quedava resolta: al fet que no havien de cremar-se i que el paper de la llum seria fonamental, s'unia, la forma identitària del gaiato, com a element clau definitori del nostre símbol diferencial.

Aquestes van ser aquelles primeres comissions de sector que van presentar les seues Gaiates monumentals -informació extreta del programa de festes d'aqueixa edició:-

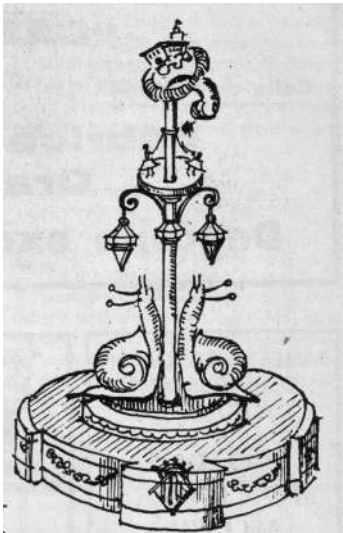
- ✓ *Gayata 1: Plaza Alcázar de Toledo. Presidente, Juan Bautista Bernat Gabaldá. Madrina, Amelín Gimeno Tomas. Boceto de Joaquín Vidal que va ser batejada com "Portal de San Francisco"*
- ✓ *Gayata 2: Plaza de la Paz. Presidente, Francisco Gil Fillo. Madrina, Carmencita Grande. Boceto de José Llopis.*
- ✓ *Gayata 3: Plaza Generalísimo. Presidente, Fernando Falomir Gil. Madrina, María de los Desamparados Segarra. Boceto de Tomás Colón.*
- ✓ *Gayata 4: Calle Navarra. Presidente, José Maten. Madrina, Elisenda Ribés Segarra. Boceto de Aivent*
- ✓ *Gayata 5: Plaza del Rey Don Jaime. Presidente, Rafael Farnos Salas. Madrina, Paquita Martínez Navarro. Boceto de Joaquín Vidal*
- ✓ *Gayata 6: Plaza Independencia. Presidente, Joaquín Fabregat. Madrina, Carmencita Jordán. Boceto de Escoda que va ser batejada com "Castalia"*
- ✓ *Gayata 7: Plaza de la Iglesia. Presidente, José Babiloni Soriano. Madrina, María Luisa Dols Cosín. Un boceto de Rafael Guallart que va ser batejada com "Fillòla d'un lledonér"*
- ✓ *Gayata 8: Solar de Santa Clara. Presidente, Carlos Fabra Andrés. Madrina, Pilarín Sanjuán. Boceto de Joaquín Vidal*
- ✓ *Gayata 9: Plaza Clavé. Presidente: Vicente Gascó Cerdá. Madrina, Mariïta Renau Bueso. Boceto de Chillida que va ser batejada com "Morro de la Vila"*
- ✓ *Gaiata 10: Plaza María Agustina. Presidente, José Ferrer Forns. Madrina, Emilieta Gascó Calduch. Boceto de Miguel de Sanmillán que va ser batejada com "Art y Tradisió"*
- ✓ *Gayata 11: Plaza San Roque. Presidente, Joaquín Pascual Lana. Madrina, Elvira Sidro López. Boceto de Rubert que va ser batejada com "Pubilla... y en fanecaes"*
- ✓ *Gayata 12: Caserío del Grao. Presidente, José María Abienzo Colmenares. Madrina, Trini Oms Nebot. Boceto de Bernat Artola.*

Amb la finalitat de potenciar la figura de la Gaiata monumental, en aquell primer any ja, es convoque un concurs per a triar la millor entre totes -un concurs que ha perdurat fins als nostres dies-. En aquell any de 1945 es va premiar amb la distinció de millor Gaiata monumental a la presentada pel sector número 11, seguides per la dels sectors 9 i 7. "Pubilla... y en fanecaes", la Gaiata del sector 11, ostentarà, per sempre, l'honor de ser triada com la millor de les primeres Gaiates monumentals de la història de Castelló.

Des de l'Ajuntament, volent marcar un camí de qualitat en l'execució dels projectes i de prestigi cap al monument, encarrega el disseny de la primera Gaiata de la Ciutat, al llorejat escultor Tomás Colón. Aquesta va desfilar per primera vegada en la Magdalena de 1947, causant gran admiració. El seu fanal central, de base quadrada, conformat per coloristes vidrieres amb el detall central de l'escut de la ciutat; enfilat en un espectacular joc d'artístics braços, de talla, suportant espectaculars piques amb gots de color, va sorprendre el nombrós públic que va acudir a contemplar la seua desfilada.

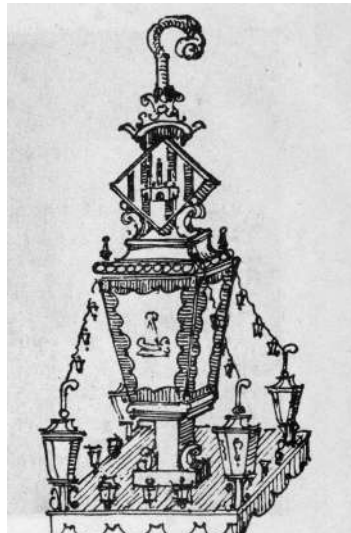

Esbossos i imatges de les Gaiates guanyadores de la Magdalena de 1945

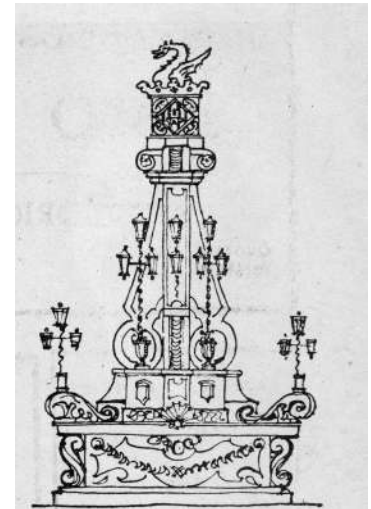
Boceto de Rubert

Gayata magdalenera,
muy vistosa, aunque sencilla;
que remata, con acierto,
nuestra antiquísima ermita.

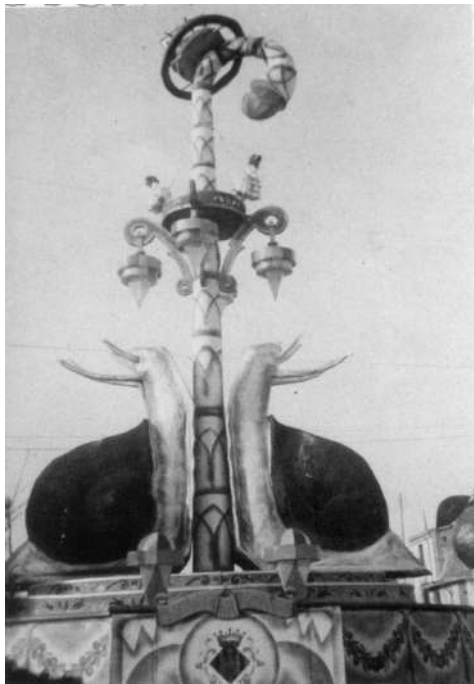
Boceto de Chillida

Una gayata de estilo
clásico de las gayatas:
es lo que es, y unos adornos
que la alumbran y engalanan.

Boceto de Guallart

Seria en sus rígidas líneas
y original y perfecta
es esta bella gayata
de la Plaza de la Iglesia.

Primer premi: Gaiata 11, dissenyada per Rubert i amb el lema "*Pubilla... y en fanecaes*"
Segon premi: Gaiata 9, dissenyada per Chillida i tercer premi: Gaiata 7, dissenyada per Guallart

Primera Gaiata de la Ciutat, del lloreat escultor Tomás Colón.

Aquesta va desfilat per primera vegada en la Magdalena de 1947.

L'increment del nombre de monuments -dotze dels sectors més la gaiata de la Ciutat- així com el seu major port va suposar, en 1948, que la desfilada de les Gaiates s'independitzés del festeig penitencial, conformant una comitiva independent encara que no deslligada.

1949 és un any on les Gaiates monumentals fan un salt qualitatiu espectacular quant a sistemes luminotècnics es refereix: un nou sistema d'alimentació elèctrica permetrà subministrar-los energia, de manera contínua durant la desfilada deixant arrere les molestes, pesades i limitades bateries.

En aquest mateix any trobem una referència al primer espectacle de Magdalena Vitol en el qual s'intenta conjunyar totes les Gaiates monumentals dels sectors, en la plaça Major, amb la finalitat de donar un tancament espectacular a aqueixa edició festiva. No es va obtenir la resposta esperada, potser el mal temps, però segur és un referent per a l'espectacle de la *Encesa dels Gaiates* que va aparèixer diverses dècades més tard.

A poc a poc, la Gaiata impregna tots i cadascun dels actes importants de les nostres festes fundacionals fins al punt de convertir-se en l'element principal de la escenografia de la Imposició de Bandes a la reina, en 1950; on la Gaiata de la Ciutat de Colón presidia l'escenari del Principal, il·luminant, als seus peus, a la recentment coronada Reina de les Festes.

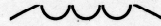
Al juny de 1951, la *Junta Central de Festejos de la Magdalena* publicava les bases per a la construcció de la Gaiata de la Ciutat que desfilaria en la Magdalena de 1952; edició en la qual es commemorava el VII centenari de la fundació de la ciutat. De la lectura d'aquestes bases en la qual es dona el màxim protagonisme a la llum, trobem referència a un element que, no per no ser present fins hui en les infinites Gaiates, tant individuals com monumentals construïdes, no es tenia constància escrita de la seua simbiosi amb el símbol de la Gaiata: "*El tema a desenvolupar serà de llibre elecció del artista, siendo únicamente imprescindible que la Gayata termine a modo de báculo y que en alguna parte principal de la misma figure el escudo de la Ciudad*". Doncs sí, ja tenim definida la trinitat que definirà, perfectament, al nostre símbol diferenciador: gaiato, escut de la ciutat i llum, tots ells units sota l'axioma "*no es cremaran*". Conceptualment, això és Gaiata, això és l'element que diferencia a la nostra ciutat de la resta de tradicions veïnes. I és única.

Junta Central de Festejos de la Magdalena

CASTELLÓN DE LA PLANA

BASES para la «Gayata de la Ciudad»

Obligatoriamente el artista que presente el boceto tiene que comprometerse a la ejecución de la Gayata.

La Gayata, completamente terminada y lista para figurar en la Procesión deberá entregarse el día 1.º de MARZO de 1952.

La Gayata, cuyo elemento dominante es la luz, estará espléndidamente iluminada, con una instalación eléctrica apta para ser conectada a la red normal de fluído. Aunque, como anteriormente se dice, el elemento dominante es la luz, como también tiene que ser exhibida en pleno día y apagada debe ser lo suficientemente artística y rica para que en esta modalidad (de exhibición de día), que no es precisamente la peculiar de la Gayata ésta resulte lo bastante artística y llamativa.

Entre sus elementos luminosos forzosamente han de figurar algunos a base de vasos de colores iluminados, ya que este es uno de los símbolos representativos de la Gayata.

A elección del artista podrá o no cambiar de colores.

El tema a desarrollar será de libre elección del artista, siendo únicamente imprescindible que la Gayata termine a modo de báculo y que en alguna parte principal de la misma figure el escudo de la Ciudad.

Los elementos de que se componga serán de materiales nobles o seminobles, de una duración ilimitada y susceptible—si se quiere—,

de aumentarla o enriquecerla con nuevos elementos en años posteriores.

Como el anuncio indica, la Gayata es procesional, o sea que tiene que figurar precisamente transportada a hombros, en un desfile donde figuran todas las Gayatas. Por lo tanto su ejecución se dispondrá a base de ser transportada en una peana con dos, cuatro o más varas, y con el número de hombres que precise dado su peso.

La altura máxima desde el suelo (descontando la normal de un hombre puesto que se tiene que llevar a hombros) será de CINCO METROS Y MEDIO.

Con cada proyecto, figurará una memoria descriptiva en el que se especifique, materiales a emplear, clase de los mismos, instalación y clase de iluminación (puede emplearse la que se quiera, fluorescente, gas neón, bombillas, etcétera), así como todas aquellas explicaciones que crea el artista dar, y que no se desprendan de la simple interpretación del boceto.

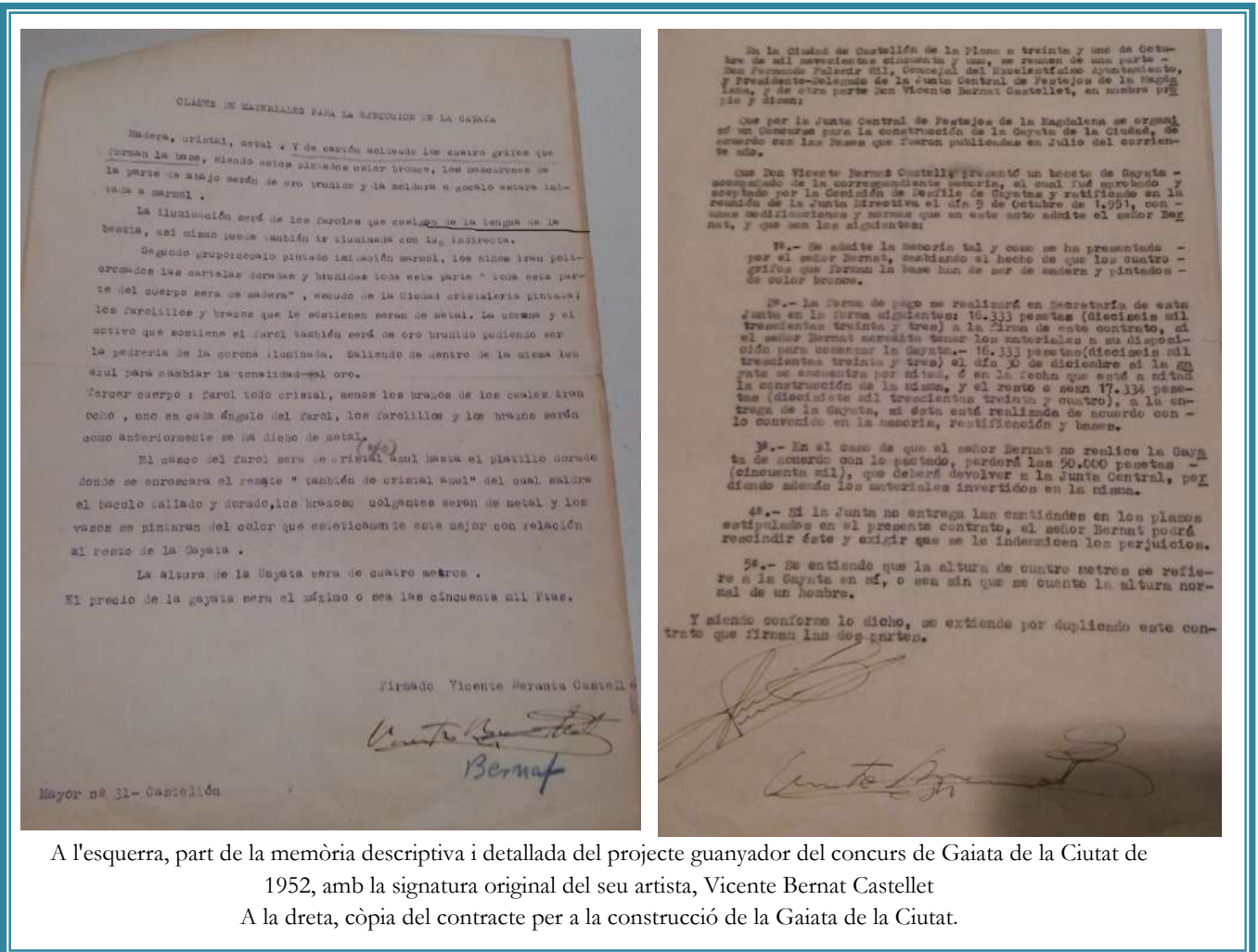
El precio máximo de la Gayata completamente terminada y puesta en el lugar que indique el Excmo. Ayuntamiento, será de CINCUENTA MIL PÉSETAS a la baja.

Para la mejor comprensión de lo que es una Gayata, para aquellos artistas que lo desconozcan, se adjuntan dos fotografías, una de la Gayata iluminada y otra de una Gayata apagada.

Castellón, Julio de 1951.

NOTA.— El plazo de presentación de bocetos terminará el día 30 de septiembre.

Un concurs, aquest, que es va atorgar a l'artista Vicente Bernat, qui va realitzar una espectacular i esvelta obra que, en la seua part inferior comptava amb una filigrana de fusta tallada, abraçant l'escut de la ciutat i custodiat per escultures d'amorets subjectant els fanals. En la part superior, un fanal, de base octogonal, conjuntat amb arabescos braços de candelabro que suportaven els gotets policromats.

A l'esquerra, part de la memòria descriptiva i detallada del projecte guanyador del concurs de Gaiata de la Ciutat de 1952, amb la signatura original del seu artista, Vicente Bernat Castellet
 A la dreta, còpia del contracte per a la construcció de la Gaiata de la Ciutat.

D'aquest mateix any, és la Gaiata dissenyada per Juan Bautista Adsuara Ramos, per encàrrec de la *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Castellón* (hui propietat de la *Fundació Caixa Castelló*). La seua harmonia, la seua bellesa i l'elegància del seu treball, unit al prestigi del seu creador, fa que aquest monument traspassar la idea de Gaiata i situar-se com a obra d'art. Potser aquesta és la raó per la qual ha arribat als nostres dies, intacta. Com ens il·lustra Ximo Górriz en el seu article publicat el 19 de març de 2022, en *castellónplaza.com*, en aquesta edició magdalenera va desfilar un monument amb 70 anys d'història però amb l'última tecnologia, en desfilat amb "baterias solars fotovoltaiques" - curiosament, el futur són les bateries-.

Gaiata dissenyada per Juan Bautista Adsuara Ramos, per encàrrec de la *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Castellón*

1958 serà l'any que la nova Gaiata de la Ciutat, obra de nou de Vicente Bernat, il·luminarà la plaça Major, enfront de l'ajuntament. Lamentablement un acte vandàlic la va destrossar, la nit del 12 al 13 de març.

Imatge dels desperfectes patits per la Gaiata de la Ciutat de Vicent Bernat, en la plaça Major, la nit del dimecres al dijous

En 1962, la importància que havia tingut, ténia i havia de continuar tenint la llum de les Gaiates en l'esdevindre de la festa va fer que s'encunyara una nova llegenda que quedaria enquadrada dins del cartell anunciador: "*Festes de la Llum*"

La Gaiata com a símbol exclusiu de la nostra festa comença a ser palesa, demostrant la força que pot aportar a la visibilitat de la ciutat. Servisquen aquests paràgrafs publicats en el diari *Mediterraneo* de l'1 de març de 1962 com a mostra del que s'ha dit: "*Las gayatas monumentales, aún con todos sus defectos y con todos los errores que en su realización práctica puedan haberse acumulado, no se puede negar que ha contribuido a movilizar a la población entera en el esfuerzo festivo. Y, por otra parte, a dar a Castellón en toda su densidad urbana, un aspecto de ciudad enteramente en fiestas y además en una fiesta específica de la luz. Lo que se ha conseguido a lo largo de los años, no es poco. La Gayata, de un lado, se identifica con un sector de la ciudad y aparece en la calle para dar luz de tradición a la vez que brillo y esplendor a Castellón durante los días de fiestas. De otro lado se incorpora el desfile del retorno de la Romería, convirtiéndolo en un alarde luminoso que sólo Castellón sabe presentar con todo el significado de un rito tradicional.*"

A l'albor de la recentment creada marca de *Festes de la Llum*, l'enginyer català Carlos Biugas -conegut com "*el mag de la llum*", dissenyador i realitzador entre altres de les grans fonts lluminoses de Montjuich a Barcelona- assumia el repte de dissenyar una nova Gaiata de la Ciutat. Set metres d'altura amb més de trenta jocs de llums, donant color a unes artístiques vidrieres quallades de temes festius i castelloners, componien aquella

Les Gaiates de l'enginyer Carlos Buigas, "el mag de la llum"

A dalt a la dreta, imatge del projecte original de Carlos Buigas per a la Gaiata de la Ciutat per a la Magdalena 1966. A l'esquerra, imatge de la Gaiata de la Ciutat construïda, que únicament corresponia a la part central del projecte. Baix, esbós i Gaiata que Carlos Buigas va dissenyar i va construir per a la Gaiata 3 Porta del Sol (en aquell dies *Plaza del Caudillo*), per a la Magdalena de 1966

enlluernadora Gaiata que obria nous camins en la innovació luminotècnica. Però no va estar sola, perquè la comissió del sector de Porta del Sol, també va apostar per "el mag de la llum" per al disseny de la seua Gaiata. Molt més modesta, amb els seus poc més de quatre metres, però impressionant. Conformava una font lluminosa, semblant a una palmera, de nets braços replets de punts de llum i amb múltiples canvis de llum. Era la Magdalena de 1966.

A principis de 1979, es convoca el I Congrés Magdalener. Una trobada, organitzat per la *Junta Central* i l'Ateneu de Castelló, en el qual es pretén reflexionar sobre qualsevol aspecte de la nostra festa. D'ell van sorgir una sèrie de recomanacions a manera de conclusió de les diferents sessions de treball. Com no podia ser d'una altra manera, la Gaiata va ser un tema tractat i sobre les quals es van extraure diferents iniciatives: *"Es feia necessari secundar i dignificar la Gaiata monumental, per a això es veia necessari el patrocini de les institucions. D'altra banda, i no excloent, es veia necessari fomentar la construcció de les Gaiates individuals o de mà"*. I així, seguint aquestes recomanacions, la Magdalena de 1980 va comptar amb la presència, en la desfilada processional, d'una vintena de Gaiates individuals -que retirarien a les anteriors, alguna del segle passat- construïdes segons esbossos de diferents artistes castellanencs i amb un estil més modern.

1982 és un any important en la reafirmació de la Gaiata com a símbol per excel·lència de la nostra ciutat. D'una banda es convoca un nou concurs per al disseny i construcció d'una Gaiata de la Ciutat. Dins del termini previst es van presentar set projectes però el jurat estimà que cap d'ells era mereixedor d'aconseguir el premi i va quedar desert. Es convocaria, de nou, a l'any següent. I el guanyador va ser Miguel Collado Bertolín, amb la seua proposta sota el lema *"Castelló"*. Una obra cilíndrica que reprenia, de nou, conceptes més tradicionals, amb profusió de gotets i, en la seua base, un espectacular escut de la ciutat -una Gaiata que va desfilat, per primera vegada, en 1983-.

D'altra banda s'iniciava l'ampliació dels sectors gaiaters. En aquest primer any, en tres però en anys posteriors es continuaria ampliant fins a un màxim de dènou sectors. Això implicava, per tant, que les Gaiates monumentals (i les infantils) incrementaven el seu número en set el que dona compte de la importància de la Gaiata dins de la societat castellanenca. I amb aquesta ampliació s'obrien nous temps perquè la incorporació de la dona en els òrgans de direcció de les comissions era ja tot un fet. Per primera vegada, una dona assumia el repte de presidir una Comissió de Sector: Elisabeth Brea es convertia en la primera "president" (eren uns altres temps) d'una Gaiata al capdavant d'una Junta Directiva majoritàriament composta per dones; fet fins aquells dies, impensable.

Excmo. Ayuntamiento de Castellón de la Plana
JUNTA CENTRAL DE FESTEJOS DE LA MAGDALENA

FIESTAS DE LA MAGDALENA 1982

CONCURSO DE BOCETOS PARA LA «GAIATA» DE LA CIUDAD

La Junta Central de Festejos de la Magdalena, como órgano cuya misión es encauzar los intereses generales de nuestras más tradicionales Fiestas, consciente de la importancia que como símbolo debe seguir teniendo la «gaiata», convoca el presente Concurso de Bocetos para la renovación de aquella que representa a toda la ciudad.

La Junta Central es consciente, asimismo, de la dificultad que supone marcar unas pautas que no sean las puramente técnicas, que podrían limitar incluso la propia libertad de expresión de los artistas interesados en presentar sus bocetos.

Parece claro, en este sentido, que la única limitación artística que se puede imponer es la derivada del hecho de que la «gaiata» sea una libre interpretación de aquellos cayados iluminados que fueron su origen mítico.

Todos los artistas que así lo deseen podrán participar, pues, en este Concurso de Bocetos, con estricta sujeción a las siguientes

BASES

- 1.ª Los artistas realizarán sus trabajos con plena libertad de tema, teniendo en cuenta que «cayados» y «luza» serán elementos indispensables para que la «gaiata» sea considerada como tal.
- 2.ª Por ser la «Gaiata de la Ciudad» representación de todo el pueblo de Castellón, deberá figurar en lugar destacado el escudo de la ciudad.
- 3.ª La altura máxima de la «gaiata», medida desde el nivel del suelo, no podrá ser superior a 6'80 metros y su anchura será menor de 3 metros.
- 4.ª La potencia de su instalación eléctrica no podrá sobrepasar los 40 kilowatts. La tensión de alimentación será de 220 voltios y durante la Procesión la potencia máxima a conectar será de 20 kilowatts.
- 5.ª La instalación eléctrica deberá cumplir, en todo momento, el vigente Reglamento de Baja Tensión, de fecha 20 de septiembre de 1973, e Instrucciones Complementarias y, además de éstas, deberá ir provista de un conmutador de corte bipolar.
- 6.ª El boceto de la «gaiata» se presentará a escala 1 : 10, pudiendo asimismo realizar el artista una maqueta de la misma.
- 7.ª Los artistas estarán obligados a presentar, junto al boceto de su «gaiata», un presupuesto estimativo del coste y compromiso de ejecución de la misma, que no deberá exceder los 4 millones de pesetas, y que también será tenido en cuenta a la hora de enjuiciar la «gaiata» y emitir el fallo.
- 8.ª Los trabajos deberán presentarse bajo un lema que figurará, además de en el boceto, en un sobre cerrado en cuyo interior deberá figurar el nombre y dirección del autor. Los remitidos desde poblaciones distintas a Castellón, deberán enviarse a portes pagados.
- 9.ª La presentación de originales se efectuará en la Secretaría de la Junta Central de Festejos (Excmo. Ayuntamiento de Castellón de la Plana), a partir de la publicación de estas bases, hasta las 13 horas del día 12 de diciembre de 1981, mediante entrega personal o cualquier procedimiento habitual.
- 10.ª Por el Ilmo. Sr. Alcalde-Presidente del Excmo. Ayuntamiento será designado el Jurado que habrá de aceptar los bocetos y fallar el Concurso, formado por representantes de la Corporación Municipal, Junta Central de Festejos, Presidentes de «Galatas», técnicos municipales, sociedades culturales castellonenses y medios de información, pudiendo declarar desierto el mismo si estimase que ninguno de los trabajos presentados tuviese la suficiente calidad para representar a la ciudad.
- 11.ª Para decidir el Concurso, el Jurado tendrá en cuenta no sólo la calidad artística del original, sino su idoneidad, su costo de ejecución y la presencia de símbolos que son propios de nuestra ciudad y sus fiestas.
- 12.ª El fallo del Jurado será inapelable.
- 13.ª Los originales premiados quedarán de la exclusiva propiedad de la Junta Central, que hará de ellos el uso que estime conveniente.
- 14.ª Los trabajos no premiados podrán ser retirados por sus autores, previas las comprobaciones correspondientes.

V.º B.º
El Alcalde,
ANTONIO JOSE TIRADO JIMENEZ

Castellón de la Plana, noviembre de 1981

El Presidente de la Junta Central,
JOSE VICENT MARTI

Excmo. Ayuntamiento de Castellón de la Plana
JUNTA CENTRAL DE FESTEJOS DE LA MAGDALENA

FIESTAS DE LA MAGDALENA 1983

CONCURSO DE BOCETOS PARA LA «GAIATA» DE LA CIUDAD

La Junta Central de Festejos de la Magdalena, como órgano cuya misión es encauzar los intereses generales de nuestras más tradicionales Fiestas, consciente de la importancia que como símbolo debe seguir teniendo la «gaiata», convoca el presente Concurso de Bocetos para la renovación de aquella que representa a toda la Ciudad.

La Junta Central es consciente, asimismo, de la dificultad que supone marcar unas pautas que no sean las puramente técnicas, que podrían limitar incluso la propia libertad de expresión de los artistas interesados en presentar sus bocetos.

Parece claro, en este sentido, que la única limitación artística que se puede imponer es la derivada del hecho de que la «gaiata» sea una libre interpretación de aquellos cayados iluminados que fueron su origen mítico.

Todos los artistas que así lo deseen podrán participar, pues, en este Concurso de Bocetos, con estricta sujeción a las siguientes

BASES

- 1.ª Los artistas realizarán sus trabajos con plena libertad de tema, teniendo en cuenta que «cayados» y «luza» serán elementos indispensables para que la «gaiata» sea considerada como tal.
- 2.ª Por ser la «Gaiata de la Ciudad» representación de todo el pueblo de Castellón, deberá figurar en lugar destacado el escudo de la Ciudad.
- 3.ª La altura máxima de la «gaiata», medida desde el nivel del suelo, no podrá ser superior a 6'80 metros y su anchura máxima será menor de 3 metros. Estas medidas se considerarán máximas únicamente a efectos del Desfile de Gayatas, pudiéndose ampliar las mismas en el lugar de su emplazamiento definitivo.
- 4.ª La potencia de su instalación eléctrica no podrá sobrepasar los 40 kilowatts. La tensión de alimentación será de 220 voltios durante el Desfile; la potencia máxima a conectar será de 20 kilowatts.
- 5.ª La instalación eléctrica deberá cumplir, en todo momento, el vigente Reglamento de Baja Tensión, de fecha 20 de septiembre de 1973, e Instrucciones Complementarias y, además de éstas, deberá ir provista de un conmutador de corte bipolar.
- 6.ª El boceto de la «gaiata» se presentará a escala 1 : 10, pudiendo asimismo realizar el artista una maqueta de la misma.
- 7.ª Los artistas estarán obligados a presentar junto al boceto de su «gaiata» una memoria descriptiva de los materiales a emplear en su construcción y un presupuesto detallado del coste de la misma, que no deberá exceder de los 4 millones de pesetas.
- 8.ª Los trabajos deberán presentarse bajo un lema que figurará, además de en el boceto y en la memoria y presupuesto, en un sobre cerrado en cuyo interior deberá figurar el nombre y dirección del autor. Los remitidos desde poblaciones distintas a Castellón, deberán enviarse a portes pagados.
- 9.ª La presentación de originales se efectuará en la Secretaría de la Junta Central de Festejos (Excmo. Ayuntamiento de Castellón de la Plana), a partir de la publicación de estas Bases, hasta las trece horas del día 31 de agosto de 1982, mediante entrega personal o cualquier procedimiento habitual.
- 10.ª Por el Ilmo. Sr. Alcalde-Presidente del Excmo. Ayuntamiento será designado el Jurado que habrá de aceptar los bocetos y fallar el concurso, pudiendo declarar desierto el mismo si estimase que ninguno de los trabajos presentados tuviese la suficiente calidad.
- 11.ª Para decidir el concurso, el jurado tendrá en cuenta no sólo la calidad artística del original, sino su idoneidad y la presencia de símbolos que son propios de nuestra Ciudad y sus Fiestas.
- 12.ª El fallo del Jurado será inapelable y se emitirá antes del día 15 de septiembre de 1982.
- 13.ª Se concederán tres premios. Un primero de 100.000 pesetas, un segundo de 50.000 y un tercero de 25.000
- 14.ª Los originales premiados quedarán de la exclusiva propiedad de la Junta Central que hará de ellos el uso que estime conveniente, incluso la utilización parcial de los mismos para su realización.
- 15.ª Los trabajos no premiados podrán ser retirados por sus autores, previas las comprobaciones correspondientes.

V.º B.º
El Alcalde,
ANTONIO JOSE TIRADO JIMENEZ

Castellón de la Plana, Mayo de 1982.
El Presidente de la Junta Central,
JOSE VICENT MARTI

Bases del concurs per a elegir la Gaiata de la Ciutat, publicades per la *Junta Central de Festejos de la Magdalena*, de 1982, que va quedar desert; i de 1983, que va guanyar Miguel Collado, amb el seu projecte que portava per lema "Castelló"

Nova Gaiata de la Ciutat de Miguel Collado i tres noves Gaiates a la ciutat:
Sensal, Castalia i Sequiol

En les imatges superiors es mostra l'esbós presentat a concurs per Miguel Collado i la Gaiata de la Ciutat que va desfilar, per primera vegada en la Magdalena de 1983. Baix, les Gaiates (major i infantil) que la nova comissió de la Gaiata 15 Sequiol va presentar en el seu primer any. Era la Magdalena de 1982

 JUNTA CENTRAL
 DE
 FESTEJOS DE LA MAGDALENA
 EXCMO. AYUNTAMIENTO
 CASTELLÓN DE LA PLANA

Srta. Elisabeth Breva Aymerich,
 Presidente del Sector de la Gayata
 núm. 15 "El Sequiol".
C I U D A D

Estimada Srta.:
 Esta Junta Central de Festejos, en reunión or
 dinaria celebrada el día 9 de noviembre actual, a la vista -

A la dreta, escrit remés per la *Junta Central de Festejos de la Magdalena* al "president" de la *Gaiata 15 Sequiol*, de 13 de novembre de 1981.

Baix, acta de constitució de la nova *Gaiata 15 Sequiol*, de 8 de setembre de 1981, en la qual apareix la seua primera Junta Directiva.

Aprovechamos la ocasión para saludarla atentamente.

13 noviembre 1981.

 Fdo.: José Vicent Martí.
 PRESIDENTE.

En la ciudad de Castellón de la Plana, a las 20 horas del día 8 de Septiembre de 1.981, se reúnen los componentes de la comisión de la Gayata nº 15 EL SEQUIOL para la constitución de la misma.

Declarada abierta la sesión se pasa al nombramiento de la Junta de dicha comisión:

PRESIDENTE	ELISABETH BREVA ALMERICH
PRESIDENTE ADJUNTO	ANTONIO MIR MONROIG
VICE-PRESIDENTE	FRANCISCO TORTOSA
SECRETARIO	LAMPARO MARIN ANDRES
TESORERO	GLORIA BAQUERO LOPEZ
CONTADOR	M. ANGEL AGUILAR
CONTROL SECTOR	JAI ME DOMENECH
ENCARGADO FESTEJOS	JULIO SANCHO
VOCALES	CARMEN EJARQUE
	ROSA MARTA BONET
	ESTER OMS
	JUDITH SANCHO
	PILAR MARIN
	INES BLAZQUEZ
	MA DOLORES ALOS

Asimismo se acuerda por unanimidad que el fin de dicha Gayata es fomentar las fiestas de Castellón y mantener las relaciones de amistad entre todas las personas vinculadas en las fiestas de la Magdalena.

Tambien se acuerda nombrar a las Madrinas que sean vecinas del sector, así mismo como la mayoría de las damas.

Se acuerda celebrar una fiesta popular el día 3 de Octubre, la cual se detallará en el Boletín Informativo Nº 1;

Y no habiendo más asuntos de que tratar se da por terminada la reunión extendiéndose la presente acta con el Vº - Bº del Presidente de la que como secretario certifico.

Vº Bº
 EL PRESIDENTE,

EL SECRETARIO

Nous temps: L'Assemblea de Festes

A inicis de 1986, afavorit per l'associació Moros d'Alqueria, es convoca el II Congrés Magdalener, amb la finalitat de debatre sobre el passat, present i futur de la festes. De nou entre les seues conclusions la d'enaltir la Gaiata com a símbol de la festes, complementant la construcció de Gaiates monumentals amb les individuals o de mà.

Després de diversos intents d'adaptar els estatuts de la *Junta Central de Festejos de la Magdalena*, en sessió extraordinària celebrada el 26 de febrer de 1988, en les vespres de les festes de la Magdalena, i després de moltes hores de debat i negociacions, s'acordava convocar una Assemblea de Festes en els seixanta dies següents a les festes de la Magdalena, la missió de la qual seria la de triar la Junta de Festes i redactar uns nous estatuts. Una Assemblea que estaria formada per representants de les entitats cíviques i culturals de la ciutat.

Una primera assemblea integrada per 76 membres. Representants de les deu Comissions de Sector, d'Ens festers i Colles, ex-presidents de la *Junta Central de Festejos*, de Reines d'anys anteriors, de Confraries, de Festes de Carrer, de barris perifèrics, de diferents Consells Municipals, de grups de dansa, de grups de teatre, d'entitats esportives, de la Cambra de Comerç, a més de representants de lliure designació de l'Ajuntament, el Cronista oficial de la Ciutat i representant de l'associacions de veïns.

El dissabte 18 de juny, l'Assemblea, amb aclaparadora majoria (només tres abstencions i cap vot en contra) s'aprovaven els nous Estatuts de la Fundació Municipal de Festes que regirien l'esdevenir de les festes a partir d'aqueix moment.

Fem rellevància d'aquest fet perquè, amb l'aparició dels nous Estatuts les, fins hui, Comissions de Sector (entitats que són les que han estat assumint el manteniment del símbol diferenciador de la nostra festa: La Gaiata; i més concretament en la seua versió monumental) assumeixen un reconeixement especial dins d'aquests. Concretament en el seu Títol VI que denomina "Dels Ens Col·laboradors" i que, arran d'això, han d'assumir una nova identitat com a associacions culturals, el que implica, al seu torn, complir amb els drets i deures que la llei i els propis Estatuts de Festes imposen.

Així ressaltem l'indicat en l'article 60 dels Estatuts de la Fundació Municipal de Festes, en el referit a drets i deures dels nou Ens Col·laboradors:

"Essent la Gaiata el símbol principal de les Comissions de Sector, aquestes venen obligades anualment a presentar-la a la desfilada de Gaiates, a ubicar-la en un lloc idoni dintre del Sector, durant la resta dels dies de les festes de la Magdalena, amb independència de les modificacions que sobre aquest tema pugui introduir la Junta de Festes"

Així doncs, el que fins a aqueix moment era una devoció es convertia en una "beneïda" obligació per als Ens Col·laboradors, que perdura fins als nostres dies.

Fins la data, encara que la imaginació de l'artista era la que conformava el disseny de la Gaiata Monumental, si podem assegurar un estil més barroc, versallesc; amb materials nobles, basats en les llums d'aranyes palatines, amb escuts profusament adornats en talla de fusta, amb grans fanals amb vidrieres amb diferents motius festius i amb serpentejants braços recorrent els seus laterals. Amb l'arribada dels huitanta i les possibilitats que confereixen les noves llums de neó, els metacrilats de color o translúcids, aluminis, acers inoxidable... comencen a proliferar dissenys molt més abstractes, trencadors i innovadors, molt més eclèctics, fins al punt d'alçar-se amb el primer premi del concurs, una Gaiata d'aquest estil, en l'edició de 1990. Són anys de discussió per l'estilisme que ha de reprendre la Gaiata. D'estil clàssic, modern o mescla dels dos (espectaculars formes i dissenys que permeten els nous materials, complementats amb treballs barrocs de vidrieres i talla) la veritat és que la Gaiata ha continuat evolucionant cap al seu objectiu de ser la imatge de la festa castellanera, exportant llum i tradició, d'una forma singular.

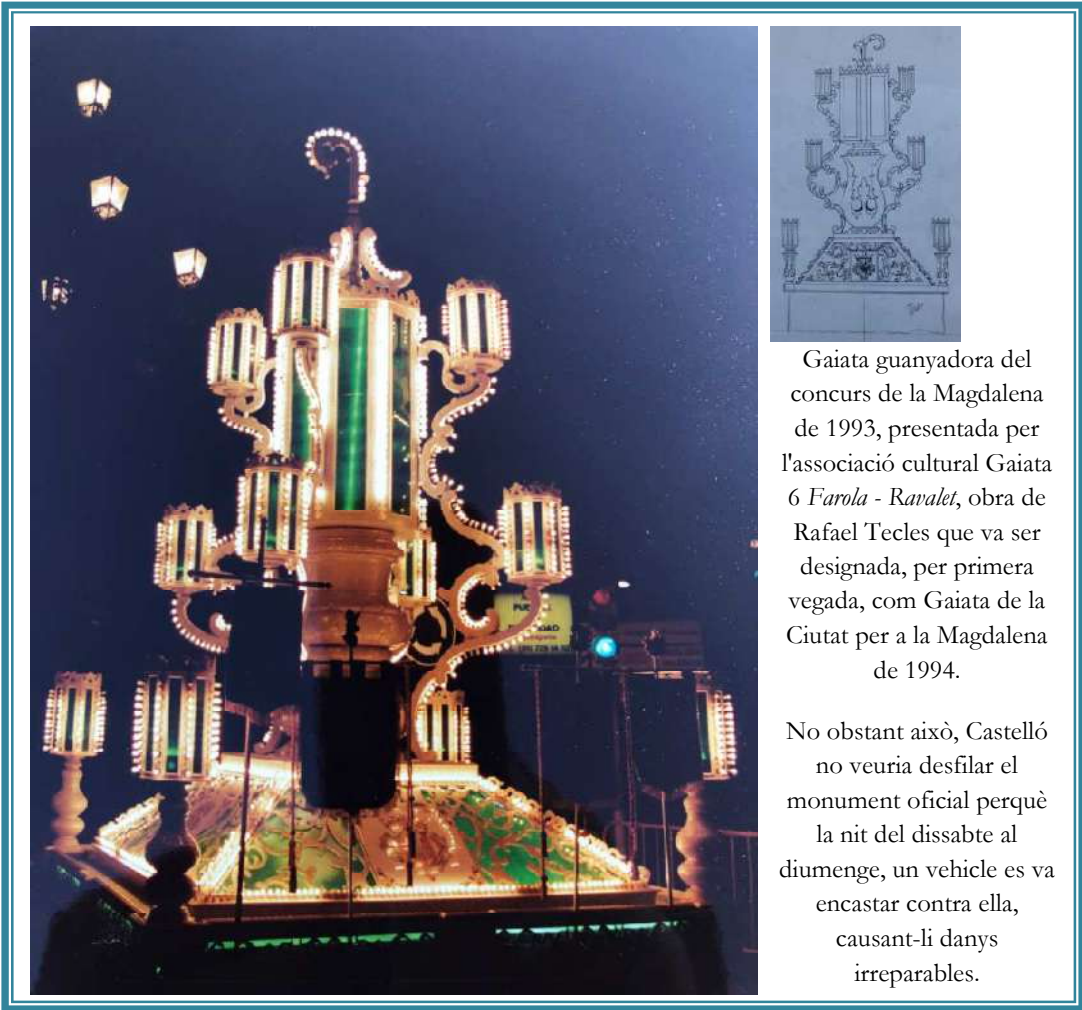
Amb l'arribada dels noranta i les noves tecnologies, apareixen nous conceptes de Gaiata interioritzats en altres espectacles. Així, en els actes d'imposició de bandes a les Reines, la versatilitat del laser i les projeccions d'alta resolució, converteixen l'escenari de la Pèrgola en un vertader "*Esclat de llum, sense foc ni fum*", integrant la iconografia de la Gaiata en la pròpia escenografia de l'acte. O en l'esdeveniment que es va batejar com *Festa de la Llum Espectacular*, que amb la més alta tecnologia de l'època, convertia les nobles façanes dels edificis de la plaça Major, en perfectes al·legories de gegantines Gaiates, integrant a la llum i la imatge, el so i la pirotècnia.

En la Magdalena de 1991 naixerà un nou acte que serà el referent de les Gaiates monumentals, a partir d'ara. Sota la denominació inicial de *Homenatge Popular a la Gaiata* - més endavant evolucionarà a *Encesa de les Gaiates*- pretén reunir a totes les Gaiates monumentals i infantils de la ciutat, en un mateix espai escènic, amb una doble finalitat; d'una banda que tota la ciutadania pugui admirar aquestes obres d'art, totes juntes, i expressar la seua devoció per elles. D'altra banda -potser el més important- a través de la conjunció de la música, la poesia i la pirotècnia, conjuminar l'espectacularitat de totes les Gaiates i conjugant amb totes elles, amb les seues llums, amb els seus efectes lumínics, i recolzats sobre una estructura de gran grandària -uns 20 metres d'altura- crear una Gaiata utòpica, fruit de la unió de totes elles. Una cerca de nous camins estètics i artístics salvaguardant el sentit tradicional que suposa la Gaiata com a referent de la llum de Castelló. L'acolliment de la ciutadania va ser espectacular, sent, ara com ara, un dels actes més esperats dins del programa festiu magdalenero.

El periòdic *Mediterranió* ressenyava la importància que començava a assumir el novell acte d'*Homenatge Popular a la Gaiata* -ja començava a conèixer-se popularment com *Encesa de les Gaiates*- en la Magdalena de 1995 i 1996, on una espectacular Gaiata Utòpica, assumia nous reptes.

Des de 1994, els gestors de la festa, van prendre la decisió, amb la finalitat de donar major realç al monument guanyador del concurs, que aquest seria designada Gaiata de la Ciutat en la següent edició. Així la Gaiata guanyadora en la Magdalena de 1993, obra de l'artista Rafael Tecles, es convertia en la Gaiata de la Ciutat de 1994.

Gaiata guanyadora del concurs de la Magdalena de 1993, presentada per l'associació cultural Gaiata 6 *Farola - Ravalet*, obra de Rafael Tecles que va ser designada, per primera vegada, com Gaiata de la Ciutat per a la Magdalena de 1994.

No obstant això, Castelló no veuria desfilat el monument oficial perquè la nit del dissabte al diumenge, un vehicle es va encastar contra ella, causant-li danys irreparables.

Una encertada decisió que perdura fins als nostres dies.

Les noves tecnologies LED

En l'arrancada del nou segle, trobem varies fites ressenyables quant al símbol de la Gaiata es refereix.

D'una banda, en 2001, per fi s'inauguraven els nous magatzems municipals on es construïrien, ja, els nous monuments que desfilarien en la Magdalena de 2002.

En la imatge superior, en primer pla les noves instal·lacions on es van construir les Gaiates de la Magdalena de 2002. En el fons s'observen fins i tot els vells magatzems, des d'on van eixir les Gaiates de la Magdalena de 2001.

En la imatge inferior, vista dels diferents boxs que componien les noves instal·lacions.

Diu la llegenda popular que els antics magatzems estaven protegits contra calamitats en haver utilitzat carreus de l'antiga església de Santa Maria, en la seua construcció. Veritat o no, el que sí és cert és que, quan les vetustes instal·lacions van ser demolides, es va deixar un d'aquests carreus en cada dels boxs que albergava a les Gaiates.

També, en 2004, a iniciativa de l'associació cultural Gaiata 15 *Sequiol*, es desenvolupa un concurs de maquetes de Gaiata entre tots els escolars de primària i secundària de la ciutat. Es pretén portar a tots els centres educatius de la ciutat la idea de Gaiata, com es construeixen... en definitiva, acostar aquest símbol als més xicotets aprenent a voler-lo des de la pròpia construcció dels seus dissenys. A més, la maqueta que se selecciona com a guanyadora, es reproduïx a escala d'un metre, conformant una interessant col·lecció de peces que s'utilitzen en exposicions i esdeveniments de promoció. Una iniciativa que, en 2023 complirà la seua vintena edició, amb un enorme èxit de participació, sent ja un referent en els programes extra escolars que els centres educatius programen en el seu primer trimestre.

A l'esquerra, el logotip de la I Edició, de l'any 2004, sota el patrocini de la *Fundació Ruralcaja*.

A la dreta, el logotip de l'última edició, de l'any 2023, obra del genial pintor castellanenc Lorenzo Ramírez

I, d'altra banda i amb l'aparició de les noves tecnologies luminotècniques, en 2010, es pren una important decisió en nom de la sostenibilitat del planeta, reduint la petjada de carboni que produeix el subministrament elèctric per a les Gaiates.

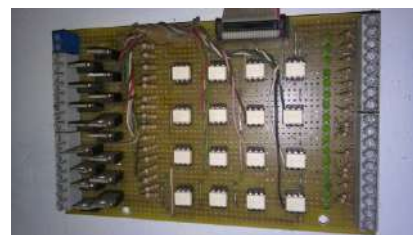
Des d'aquells vetustos enginys amb els quals s'aconseguien els efectes lumínics en els anys seixanta (els més veterans comptaven als nouvinguts que els primers canvis estaven compostos per un contacte rotatòria que, en el seu gir, anava tocant una sèrie de claus posats en circule als que se'ls connectava el cable, de manera que es produïen les enceses alternatives de les bombetes), es va passar als canvis mecànics o de lleves i els contactors (qui no recorda l'espèctegar dels canvis de les Gaiates). A mitjan noranta, l'electrònica dels semiconductors (transistors i triacs) va prendre les regnes de la programació, eliminant el so característic dels canvis i obrint nous i espectaculars camins que, amb l'arribada dels autòmats programables semblaven ja insuperables.

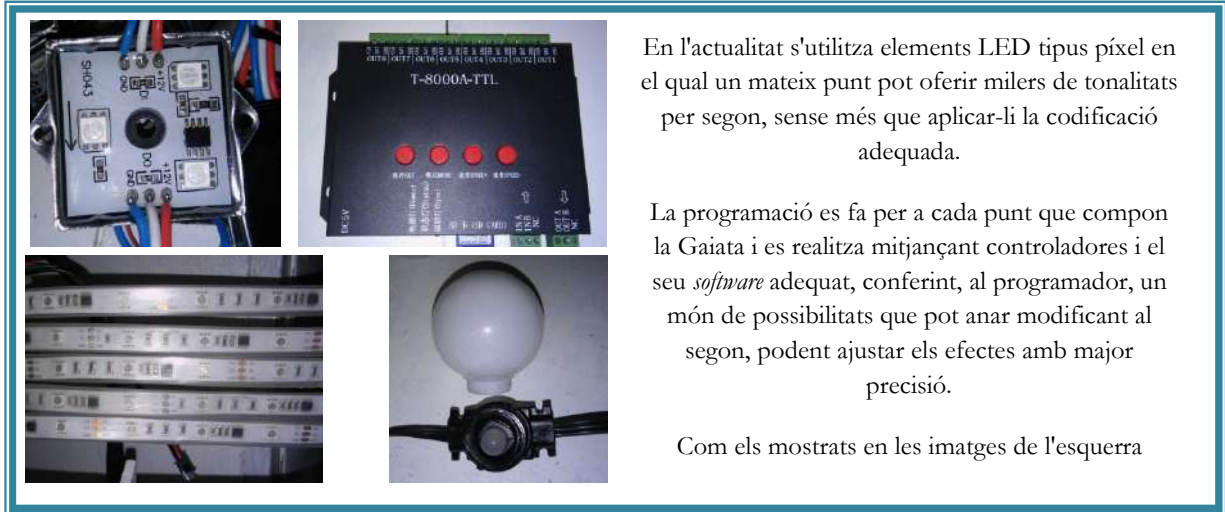
I amb el nou segle, va arribar la tecnologia LED. Infinitat de possibilitats, sistemes de programació mitjançant ordinadors i punts de llum que permeten un sense fi de possibilitats quant a nivells cromàtics i d'espectaculars canvis però amb la desena part de consums energètics. Es manté l'essència de la Gaiata: la llum, però molt més ecològic i sostenible.

En les dècades dels setanta i huitanta s'utilitzaven, per a la il·luminació de les Gaiates, bombetes d'incandescència, projectors, amb alimentació alterna, i es controlaven amb canvis electrònics a base de circuits lògics i memòries programables, com els mostrats en les imatges de l'esquerra

A la fi del segle XX i inicis del XXI, s'incorporen els autòmats programables, les plaques de potència a base de triacs i transistors i comencen a implementar-se les primeres bombetes LED que continuaven alimentant-se amb corrent alterna i eren d'un sol color, com els mostrats en les imatges de la dreta.

En l'actualitat s'utilitza elements LED tipus píxel en el qual un mateix punt pot oferir milers de tonalitats per segon, sense més que aplicar-li la codificació adequada.

La programació es fa per a cada punt que compon la Gaiata i es realitza mitjançant controladores i el seu *software* adequat, conferint, al programador, un món de possibilitats que pot anar modificant al segon, podent ajustar els efectes amb major precisió.

Com els mostrats en les imatges de l'esquerra

Durant el 2006 Alicia Ríos i Antoni Miralda van realitzar diversos tallers en el Espai d'Art Contemporani de Castelló entorn de les festes locals de la Magdalena, analitzant la principal icona d'aquesta festivitat popular com és la Gaiata, una estructura temporal que integra diversos elements simbòlics a través de la llum i el color; i per descomptat, un altre dels components bàsics d'aquesta festa és el seu menjar tradicional. Per aquests motius, els tallers impartits van girar entorn dels conceptes de monument, llum i gastronomia. El resultat d'aquests tallers va ser la *Gaiata Pelegrina* i *La llengua comestible de Castelló*, que en la Magdalena de 2007 va quedar exposada en el EACC.

Aquesta *Gaiata Pelegrina* responia a la idea original de viatge; de trasllat d'una població des d'un enclavament geogràfic a un enclavament fundacional com ho és la ciutat de Castelló. La idea de moviment no sols es reflecteix en el nom de la peça sinó en les accions puntuals que ocorreren al voltant d'aquesta.

Imatges de la Gaiata Pelegrina i la llengua comestible de Castelló, instal·lades a l'Esplanada de l'Espai d'Art Contemporani de Castelló (EACC).

Un esdeveniment que no va passar desapercebut però que va atraure infinitat de crítiques per part del *món de la festa*. El que és innegable és que durant uns dies, tothom parlava de Gaiata.

En 2012 es va patir un lamentable incident que va posar a prova la solidaritat i la companyonia de quants treballen en pro de la Gaiata. El divendres 27 de gener, de matinada, es produïa un incendi en els magatzems on es construeixen els monuments afectant, seriosament, a set d'elles, a escassos quaranta dies de l'inici de la Magdalena. Les posteriors revisions tècniques i reparacions de sistemes elèctrics o del propi sostre

de la nau, va paraitzar per uns dies, els treballs d'enllestiment de les Gaiates. Però, amb l'esforç i col·laboració de tots (institucions, ens festius, gent de la festa...) es va aconseguir que tots monuments estigueren presents aqueixa edició magdalenera.

En 2016 s'inicia el procés per a sol·licitar, de la Generalitat Valenciana, la declaració de Bé d'Interés Cultural per a la Romeria de les Canyes i per a les Gaiates de Castelló. Un any més tard, la Romeria sí que obtindria la salvaguarda patrimonial sol·licitada però, incomprensiblement, les Gaiates, "es van perdre pel camí".

En 2017, el IV Congrés Magdalenero, afavorit per l'Ajuntament de Castelló, conclou que: *"La Gaiata és símbol de la tradició i de la història de la ciutat, d'amor pels nostres ancestres, d'identitat col·lectiva del poble de Castelló i de la seua voluntat de projecció al món. La Gaiata és un element diferenciador de la cultura popular castellanenca que, cada any, es recrea i es comparteix, des de finals del segle XIX fins a l'actualitat, mitjançant les Gaiatas monumentals. La Gaiata Monumental és una lliure interpretació d'aquell gaiato il·luminat que va ser a l'origen la Gaiata i en el qual són indispensables el gaiato, la llum i l'escut de la ciutat de Castelló. Històricament, la Gaiata monumental està destinada a desfilar en la processó d'entrada de la Tornà de la Romeria de les Canyes a la ciutat i aspira a ser una obra d'art efímera."*

Fruit de les conclusions d'aquest IV Congrés magdalener es desprenen una sèrie de mesures encaminades a relançar el símbol Gaiata com a eix referent i vertebrador de les nostres festes:

Adequació de les diferents ubicacions dels monuments gaiaters que afavorisquen al públic la seua visita.

En les imatges, la Gaiata de la Ciutat i la Gaiata de *Sequiol*, amb un entorn enjardinat, en la Magdalena 2023

Potenciació dels actes on intervinguen els monuments així com la seua utilització en espectacles de llum i so. Reperent la declaració de "Festes de la Llum".

Projeccions d'imatges de Gaiata en l'espectacle de *Magdalena Vitol!* de 2022 i 2023

Utilització del símbol Gaiata en esdeveniments de projecció turística, com FITUR.

En les imatges, la Gaiata de la Ciutat 2022 presidint l'estand de Castelló en l'exposició de FITUR, en IFEMA Madrid.

Que la Gaiata siga un element obligatori en el disseny de la cartelleria identificativa de la nostra festa.

En les imatges els cartells de la Magdalena de les edicions 2022 i 2023, amb la Gaiata representada

La màxima salvaguarda patrimonial per a la Gaiata. Inici del procés per a declarar-les Bé d'Interés Cultural

La Gaiata és el símbol que dona singularitat a les nostres festes. És únic i, per tant, dona valor i diferenciació a les nostres festes enfront de qualsevol altra festivitat. Parlar de Gaiata és parlar de la nostra festa, de les nostres tradicions. En definitiva, de la nostra Ciutat. És, per tant, una tradició i un element festiu que integra el patrimoni cultural de la nostra ciutat, representat, en l'actualitat, en Gaiates de mà, individuals, infantils i, fonamentalment, en les monumentals. O, simplement, amb la conjunció del gaiato i el fanal que pugua adornar un balcó, un aparador... I aquesta tradició es transmet de generació en generació, quedant manifesta anualment en la setmana gran magdalenera i que genera sentiment d'identitat d'un poble.

Per què ha de ser declarada BIC?

Atenent el que es disposa en el Conveni per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial (UNESCO - Paris 2003), "s'entén per "patrimoni cultural immaterial" els usos, representacions, expressions, coneixements i tècniques -juntament amb els instruments, objectes, artefactes i espais culturals que els són inherents- que les comunitats, els grups i en alguns casos els individus reconeguen com a part integrant del seu patrimoni cultural. Aquest patrimoni cultural immaterial, que es transmet de generació en generació, és recreat constantment per les comunitats i grups en funció del seu entorn, la seua interacció amb la naturalesa i la seua història, infontent-los un sentiment d'identitat i continuïtat i contribuint així a promoure el respecte de la diversitat cultural i la creativitat humana. A l'efecte de la present Convenció, es tindrà en compte únicament el patrimoni cultural immaterial que siga compatible amb els instruments internacionals de drets humans existents i amb els imperatius de respecte mutu entre comunitats, grups i individus i de desenvolupament sostenible".

Per tot això, a iniciativa de qui subscriu aquest treball, es va iniciar un procediment encaminat a sol·licitar, davant la Direcció General de Cultura i Patrimoni de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esports, la màxima protecció patrimonial, a l'empara de la Llei de Patrimoni Cultural València (4/1998) i de la Llei per a la salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial (10/2015), reconeixent a la Gaiata com a Bé d'Interés Cultural.

Cal tindre en compte, a més a més, que entorn al símbol Gaiata, hi ha diferents elements singulars que és necessari destacar. En primer lloc i, sens dubte, el més rellevant, el que diferencia les nostres festes d'unes altres: el propi símbol de GAIATA, en qualsevol de les seues manifestacions materials que puguem representar-la; sent, potser, el seu màxim exponent la Gaiata Monumental, una vertadera obra d'art efímera.

Entorn d'aquesta idea de Gaiata, trobem més elements que aporten singularitat:

- ✓ La seua manera de construir-se: personal, no professional, on els comissionats i comissionades són els vertaders artífexs d'expressar la llum d'aquells antics gaiatos que, com diu la tradició, acompanyaven als nostres ancestres, en el seu descens cap a la Plana.
- ✓ L'associacionisme que aglutina la Gaiata i que, el seu màxim exponent són les comissions de sector els qui perfilen els seus programes d'actuacions, no sols durant la setmana de festes sinó durant l'any, per a dinamitzar els seus respectius sectors de la ciutat.
- ✓ Destacar la quantitat de grans artistes que s'han implicat en el disseny de Gaiates monumentals, des de temps arrere: Vicente Castell, Tomás Colón, Bernat Artola, Tasio Flors, Rafael Guallart, Escoda, Joaquín Vidal, Miguel de Sanmillan, Paco Esteve, Tico Ramos, Toni Mir... o en l'actualitat: Vanesa Pérez, Jovi Monroig, Adrián Bernat... Però potser la més rellevant, perquè ha arribat fins als nostres dies és la dissenyada per Juan Bautista Adsuara, en 1952 per a la Caixa d'Estalvis de Castelló, amb motiu de la celebració del VII Centenari de la Fundació de la Ciutat
- ✓ Dins de l'apartat costums i indumentària, hem de ressaltar la figura de "les xiquetes del meneo", que amb la seua blanca vestimenta, els seus moviments i les seues cintes nuades al cos recreen la figura d'aquells xiquets i xiquetes que al costat dels seus pares, descendien del turó i anaven lligats als gaiatos dels pares per a no perdre's per les terres pantanoses.

Xiquetes del meneo, amb la Gaiata del Sequiol, en la Magdalena de 2023

- ✓ Espectacles com la *Encesa de Gaiates* que aglutina totes les Gaiates monumentals en un sol espai, conjuntint tot el seu poder i efectes lumínics amb la música i la pólvora és tot un referent del màgic poder vertebrador que la marca Gaiata té a la ciutat de Castelló.

Encesa de les Gaiates de la Magdalena 2023

- ✓ La música també té un referent en l'icònic himne de la festes: el *Rotllo i Canya* que acompanya a les Gaiates en la seua processó pels carrers de la ciutat.
- ✓ La literatura amb un ús essencial del valencià en quantes publicacions apareixen entorn de la Gaiata i les seues associacions culturals o comissions de sector. Unes publicacions l'exponent de les quals més clar són els llibrets de festes que, per fortuna, es converteixen, a vegades, en vertaders treballs de singular qualitat i interés per les seues temàtiques o treballs de recerca inclosos en ells.
- ✓ I, per què no, una gastronomia singular: els ximos, la tortilleta d'alls o faves, la bota...

Destacar, també, que són festes fundacionals (una altra singularitat) basades en la llum, la pólvora i la música; amb una característica molt nostra: populars. La festa és al carrer i és per i per a tots, sense distincions. Qualsevol: veïns, forans... tothom pot gaudir d'ella sense més que acostar-se i viure-la.

Quins beneficis pot aportar aquest reconeixement a la Gaiata?

En primer lloc, declarar-la Bé d'Interés Cultural Immaterial suposaria un reconeixement a totes les persones que treballen per i per a les festes, amb especial singularitat sobre aquells que perpetuen el símbol per antonomàsia de la festes castellanera. Però no sols durant la setmana de festes sinó durant tot l'any; així com també per a tota la societat que, d'una manera o un altre, s'identifica com castellanera. Aquest inicial reconeixement a la labor ben feta donaria pas a una sèrie d'avantatges encaminades cap a la protecció del bé, així com facilitar i canalitzar possibles ajudes per a la seua conservació, manteniment i difusió.

- ✓ Serà de domini públic això és l'Administració tindria un major control del bé encara que no ha d'encotillar la gestió de la festes, ja que aquesta juntament amb els altres actors de la festes hauran de seguir de la mà per a decidir el desenvolupament dels actes de la festivitat.
- ✓ Donarà cohesió al bé de manera que qualsevol canvi que modifique o altere el normal desenvolupament dels elements que conformen la manifestació festiva protegida necessitarà autorització de l'administració competent en matèria de patrimoni cultural
- ✓ Es vetlarà pel manteniment i la dignitat de la festa i es fomentarà la seua difusió, garantint estudis i es documentarà amb criteris científics incorporant testimoniatges disponibles a suports materials que garantisquen la seua pervivència. En aquest sentit i més concretament a l'element vertebrador de la festes.
- ✓ Preservar el símbol de la Gaiata com a referent i diferenciador de la ciutat de Castelló, vetlant pel normal desenvolupament i la pervivència d'aquesta manifestació cultural, així com tutelar la conservació dels seus valors tradicionals i la seua transmissió a les generacions futures. Preservar la construcció de les dènou Gaiates monumentals que es realitzen actualment; quant no, fomentar l'increment d'aquest número amb la participació d'altres entitats.

- ✓ Salvaguardar i posar en valor tots els objectes materials i rituals que són part intrínseca del símbol de la Gaiata. Actualment trobem Gaiates individuals, peces de Gaiates singulars, maquetes de Gaiates de primers premis... en diferents espais i sense un aprofitament lògic i visible. En aquest sentit pren cos una vella aspiració dels festers que és el Museu de la Gaiata. Un espai que servisca per a concentrar i preservar els objectes, poder ser visitat d'una forma raonada i explicativa però també que pugui servir com a centre d'investigació de la història. Per a això, ha de ser un objectiu d'aquesta acció, recuperar tota la documentació existent en els arxius de les anteriors *Junta Central de Festejos* i Junta de Festes, quant a Gaiates (esbossos, concurs, convocatòries construcció Gaiates de la Ciutat...), realitzant labors d'identificació, descripció, investigació, estudi i documentació amb criteris científics.
- ✓ Demandar d'Institucions Públiques major suport i projecció de les nostres festes de la Magdalena i de la marca Gaiata com a símbol inequívocament genuí de la nostra ciutat, tant al públic interior però, sobretot, cap al públic exterior. Les xarxes socials, els circuits turístics, els punts d'entrada de turistes a la ciutat... han de comptar amb informació detallada de les festes de la Magdalena i de què és una Gaiata, quan poder-les viure... I aprofitar sinergies amb esdeveniments multitudinaris com a festivals musicals, "*Escala Castelló*",... per a exportar la marca Gaiata, incloent-hi exposicions dels béns disponibles o, perquè no, de les Gaiates guanyadores de l'edició que són elegides com Gaiates de la Ciutat.

El monument de la Gaiata 12 El Grau, de la Magdalena 2023, presidint la sisena edició de "*Escala a Castelló*"

- ✓ Compromís de tots els actors principals de les Festes en general i en relació amb el símbol Gaiata, en particular, per a dotar de qualitat i decòrum a quants esdeveniments participen activament i també per a quants utilitzen la seua imatge per a la promoció, tant en l'àmbit públic com privat.
- ✓ Facilitar l'accés a recursos destinats al manteniment i conservació de Béns d'Interés Cultural
- ✓ Una última fortalesa que li conferirà el BIC a les Gaiates és que seran inseparables del seu entorn i inexportables; això és que la marca Magdalena - Gaiata serà per i per sempre de Castelló.

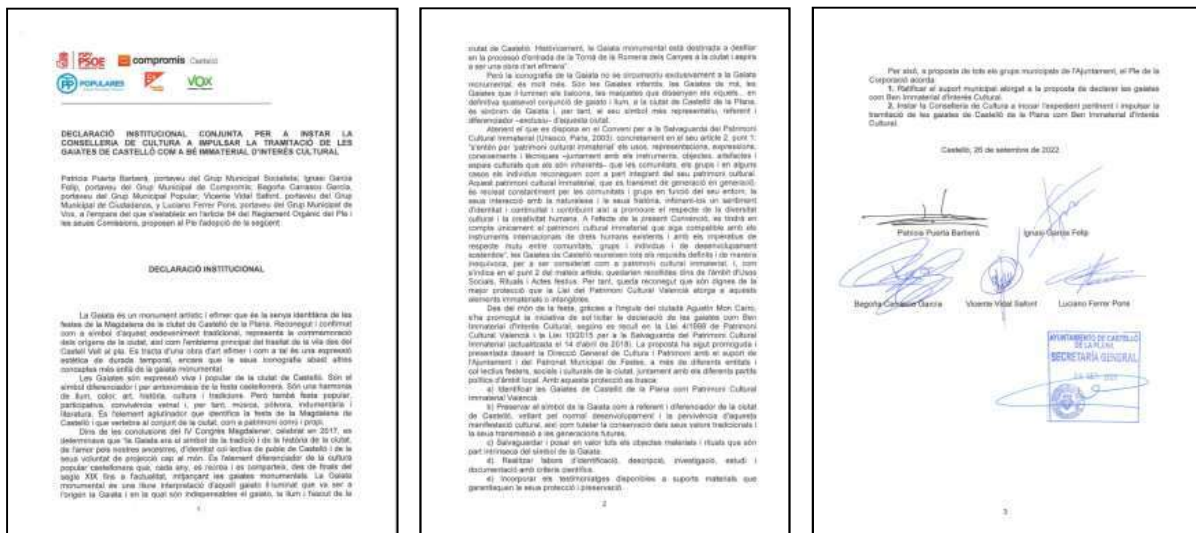
Descripció del procés

Al maig de 2022 es van iniciar els primers contactes amb la Direcció General de Cultura i Patrimoni, amb la finalitat d'esbrinar quin i com era el procediment per a armar la sol·licitud.

Encara que la Llei de Patrimoni Cultural faculta a qualsevol persona a poder iniciar aquest procediment, és vital comptar amb el suport de tots els actors implicats. Així doncs era fonamental que els seus actors principals secundaren aquesta iniciativa. Prop de cinquanta adhesions, entre institucions, organismes, associacions festeres socials i culturals, grups polítics... van donar suport a la iniciativa.

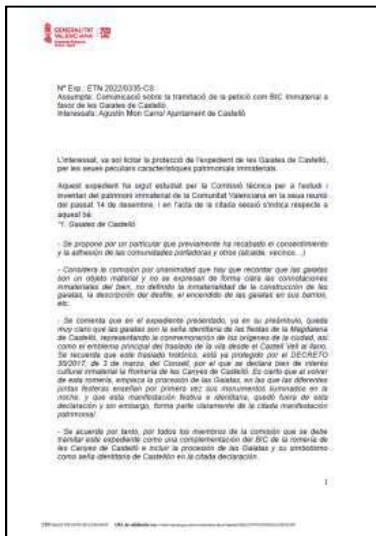
Amb tots aquests avalls, es prepara l'extensa i densa documentació que va quedar presentada el 4 de juliol, en la Conselleria d'Educació, Cultura i Esports. En la mateixa data, la mateixa documentació es va presentar a l'Ajuntament de Castelló, amb la finalitat que fora aquesta entitat municipal qui realitzara el seu seguiment davant l'organisme competent.

Amb la finalitat de donar major suport municipal, el 26 de setembre, el Ple de la Corporació Municipal redacta i aprova una Declaració Institucional conjunta per a instar la Conselleria de Cultura a impulsar la tramitació de les Gaiates de Castelló com Bé Immaterial d'Interès Cultural.

El 14 de desembre, la comissió tècnica per a l'estudi i inventari del patrimoni immaterial de la Comunitat Valenciana resol desestimar la sol·licitud de reconeixement com Bé d'Interès Cultural a les Gaiates, amb caràcter individual, proposant sol·licitar la complementació de l'expedient que atorgava aquesta protecció a la Romeria de les Canyes (Decret 30/2017, de 3 de març, del Consell), atès que "... en tornar d'aqueixa romeria, comença la processó de les Gaiates, en les quals les diferents juntes festeres ensenyen per primera vegada els seus monuments il·luminats en la nit, i que aquesta manifestació festiva i identitària, va quedar fora d'aquesta declaració i no obstant això, forma part clarament de la citada manifestació

patrimonial". Per això acorden "... que s'ha de tramitar aquest expedient com una complementació del BIC de la Romeria de les Canyes de Castelló i incloure la processó de les Gaiates i el seu simbolisme com a senyal identitari de Castelló en la citada declaració".

Actualment s'està treballant en aquest sentit amb la finalitat d'aconseguir la declaració de Bé Immaterial d'Interés Cultural a les Festes de la Magdalena i, per tant, al seu element diferencial i vertebrador: La Gaiata

Altres representacions del símbol Gaiata

Com dèiem, la iconografia de la Gaiata no se circumscriu exclusivament a la Gaiata monumental, és molt més. Són les Gaiates infantils, les Gaiates de mà, les Gaiates que il·luminen els balcons, les maquetes que dissenyen els xiquets... en definitiva qualsevol conjunció de gaiato i llum, a la ciutat de Castelló, és sinònim de Gaiata i, per tant, el seu símbol més representatiu, referent i diferenciador -exclusiu- d'aquesta ciutat.

Les Gaiates de mà.

A conseqüència d'una de les conclusions del III Congrés Magdalener, celebrat al juny de 1995, en el qual s'indicava: *"La Gaiata és el símbol de la ciutat i el monument no és exclusiu de cap col·lectiu"*, es convocava un concurs de Gaiates de mà, amb la finalitat de fomentar i recuperar aquesta variant originària de la Gaiata. L'intent, malgrat disposar de suport econòmic, no va obtindre la participació desitjada i, després d'unes edicions, es va deixar de convocar, fins que, a iniciativa de la *Federació Gestora de Gaiates*, en 2021, de nou hi ha una convocatòria, la VII, a la qual es presenten la quasi totalitat de les dènou comissions de sector. L'èxit fa que el *Patronat Municipal de Festes*, convoque de nou el concurs, en la seua huitena edició, per a la Magdalena de 2023.

Diferents Gaiates de mà.

La primera, a l'esquerra, està en l'ermita de Sant Jaume de Fadrell.

La resta són Gaiates de mà presentades a concurs en aquestes dues últimes edicions, sent les dues de baix les guanyadores de la setena (dreta) i octava (esquerra), respectivament

Imatges de tres Gaiates de mà, antigues, que actualment estan exposades en el Museu Etnològic de Castelló, al carrer Cavallers.

Lamentablement, el seu estat de conservació no és molt bo ni es disposa d'informació respecte d'elles.

Recreació realitzada en l'exposició CASTELLÓ I EL CASTELL VELL, dins de la dinovena edició de Jornades de Cultura Popular, realitzades en el Museu Etnològic de Castelló, en 2016

. En la imatge la Gaiata de mà de la *Colla Pixarí* i la indumentària típica del portador: el vestit de saragüell.

Les Gaiates Infantils

La consolidació de les comissions infantils, en tan sols dos anys, dins de les diferents comissions de sector fa que, en 1971, juntament amb les seues Gaiates monumentals, desfilen també les Gaiates infantils, a semblança de les "majors", amb unes dimensions menors, però amb la seua idiosincràsia pròpia.

La Gaiata Infantil, en la seua definició, és idènticament igual a la Gaiata monumental, únicament es diferencia en el fet que haurà de tindre una altura màxima de 3 metres, mesurada arran de terra.

En 2017, a semblança del que passa amb les Gaiatas monumentals, es va decidir que la Gaiata infantil guanyadora d'aqueixa edició, tindria l'honor de ser designada Gaiata Infantil de la Ciutat per a la següent edició. Així, en 2018, la Ciutat lluí la seua primera Gaiata Infantil, al costat de la monumental, presidint la plaça Major.

Una decisió que es manté fins als nostres dies i que té un premi afegit perquè, per les seues dimensions, és possible el seu trasllat a la Fira de Turisme FITUR a Madrid i presideix l'estand de Castelló; fet que ve succeint-se des de 2018

Gaiates de la Ciutat infantil

Gaiata de la Ciutat Infantil 2018, guanyadora del concurs de la Magdalena 2017, presentada per l'A. C. Gaiata 18
Crèmor

Gaiata de la Ciutat Infantil 2019, guanyadora del concurs de la Magdalena 2018, presentada per l'A. C. Gaiata 17
Tir de Colom

Gaiata de la Ciutat Infantil 2020-22, guanyadora del concurs de la Magdalena 2019, presentada per l'A. C. Gaiata 15
Sequiol

Gaiata de la Ciutat Infantil 2023, guanyadora del concurs de la Magdalena 2022, presentada per l'A. C. Gaiata 6
Farola-Ravalet

Les Gaiates a les escoles

Basat en la idea de poder iniciar als escolars en les tradicions més significatives i singulars de la nostra ciutat a través de la construcció d'una maqueta de gaiata, l'associació cultural Gaiata 15 *Sequiol* va llançar una iniciativa; que ja comptava amb un precedent previ centrat en els centres educatius del sector, des de l'any 2000; i que en 2004 s'obria a tots els centres educatius de primària i secundària -existint també un apartat per a centres d'educació especial- de la ciutat: el I Concurs Escolar de Maquetes de Gaiata "*Ciutat de Castelló*".

Aquest concurs va rebre el suport d'un dels artistes més significatius de la pintura festiva de la nostra ciutat, amén de reconegut prestigi nacional i internacional: Lorenzo Ramírez, qui va saber entendre el projecte i va treballar incansablement per aquest, fins al punt de ser l'autor de l'actual logotip del concurs. Per tot això, des de l'edició quinzena, de 2018, el primer premi absolut del concurs porta el seu nom: PREMI LORENZO RAMÍREZ, atorgant una litografia d'una obra original del genial artista, cedida per la seua família per a aquest concurs.

En aquests vint anys de vida podem xifrar en més de díhuit mil els alumnes participants pertanyents a vint-i-cinc centres escolars diferents que han construït una mitjana de quatre-centes cinquanta maquetes cada any.

Un dels punts forts del concurs és la confecció del jurat. Per a cada edició, s'ha comptat amb un extens i acreditat elenc de persones que prestigien la decisió final. Representants de les entitats i empreses patrocinadores, uneixen el seu veredict amb una representació de contrastats artistes gaiaters, representants de diferents ens festius i representants dels mitjans de comunicació. Diferents punts de vista que jutgen les obres finalistes i determinen la que, al seu judici, és la guanyadora absoluta del concurs.

Les primeres edicions, realitzaven la seua exposició de treballs, en la via pública, durant una jornada. Zones emblemàtiques com la plaça Santa Clara o la plaça de la Peixateria, reunien a centenars de veïns i veïnes, contemplant tots els treballs presentats a concurs. A partir de la novena edició, en 2012, es va fer un salt qualitatiu en traslladar l'exposició al Museu d'Etnologia de Castelló, del carrer Cavallers, passant de l'única jornada anterior a romandre exposades dues setmanes, sent l'exposició que, en les últimes edicions, més interès ha concitat, la qual cosa es demostra per ser la més visitada -en la seua última edició 4.327 persones-.

El lliurament de premis als finalistes es realitza en dependències prèviament acordades amb les entitats i empreses patrocinadores. Com a exemple podem nomenar els lliuraments de premis realitzades en els salons de plens de l'Ajuntament, en els salons de reunions de les entitats patrocinadores, el saló "*Menador*" del Espai Cultural de Castelló o el Teatre del Raval, en aquestes últimes dues edicions. O combinant diverses seus, en funció dels interessos de les entitats i empreses participants

Com a colofó al concurs, en cada edició, l'equip tècnic de la Gaiata 15 *Sequiol*, reproduceix la maqueta guanyadora, amb una grandària d'un metre d'altura, que passa a conformar el fons museístic del concurs. Actualment es disposen de dinou maquetes realitzades -està pendent de confeccionar la maqueta del guanyador de l'última edició.

A l'esquerra, la maqueta guanyadora de la primera edició de 2004 i la seua reproducció a escala.

A la dreta la maqueta guanyadora de l'última edició, la vintena, de 2023

Encara que no pertany directament a aquest apartat de concurs escolar de maquetes, si em sembla interessant incloure la fotografia de la maqueta exposada en el Museu Etnològic de Castelló (Carrer Cavallers) sobre la qual, lamentablement i malgrat diversos intents, no he pogut recaptar més informació.

Les Gaiates als balcons

En arribar la Magdalena, moltíssims balcons de castellonencs s'il·luminen amb la instal·lació de xicotetes Gaiates.

Un costum que va prendre major sentit els anys 2020 i 2021, amb la pandèmia, en la qual la suspensió de les festes i la reclusió de tots a casa, va convertir als balcons en protagonistes de la festa.

L'Artista Gaiater.

L'Artista Gaiater és la persona que de la seua imaginació i ingeny, amb el seus coneixements artístics i de les tradicions festives, dibuixa i projecta una Gaiata, aglutinant en el seu entorn especialistes i col·laboradors amb els que perfila, construeix i decora el que, inicialment, només és un esbós sobre el paper. En definitiva és qui crea la Gaiata.

Però, a diferència del artistes fallers que van crear un gremi professional de l'activitat de construir *Falles*, no ha sigut així amb l'activitat de construir gaiates, a pesar que en nombroses ocasions s'ha plantejat. En aquest sentit, Gonzalo Puerto, en un article publicat en 1955, a la revista *Festividades*, advocava per l'agrupació gremial dels artistes gaiaters sobre la base de la seua artesanía :*"...és una solidaritat en el temps i en el espai l'executoria laboral del qual determina l'espiritualitat d'un poble per a crear una tradició d'ofici. D'esta manera, els artesans gaiaters estarien reconeguts pel seu ofici com ho estan altres professionals, guanyant la solera necessària dia a dia"*. Continuava l'article: *"... en este sentit considerem l'agrupació donant-li un caràcter fonamental a la formació professional, a l'ànsia de superació, a la capacitat d'estudi que en l'artesà gaiater ha de ser profunda, ja que la seua labor està supeditada a la història d'un poble i mai pot ser traducció de la vida actual"*.

Potser un dels majors impediments de la professionalització de l'artista gaiater siga l'econòmic doncs el mercat és molt reduït -únicament denou comissions de sector destinen part del seu pressupost a la construcció de les Gaiates -arrere van quedar els anys en que empreses i institucions s'implicaven en esta activitat-. Per això la seua particular manera de construir-les que les diferencia de la resta d'expressions artístiques festives de la Comunitat. Es dedica tota la partida pressupostària a materials, deixant la mà d'obra al voluntarisme i el bon fer dels comissionats i comissionades que, en les seues estones d'oci, desenvolupen impensables qualitats artístiques: pintar vidrieres, tallar fusta, policromar fusta, treballar la resina... fins i tot cuinar, perquè en tot bon equip, la intenció és molt important.

Així podem afirmar que la funció de l'artista gaiater és una devoció i no una professió encara que, efectivament, hi ha hagut, hi ha i hi haurà professionals que, dins de les seues respectives especialitats, dediquen el seus esforços i la seua experiència a millorar i engrandir l'espectacularitat de la Gaiata.

Com hem vist en la història descrita en punts anteriors, la implicació de prestigiosos artistes en el disseny i construcció de Gaiates ha sigut constant. Exemples com Vicente Castell, Tomás Colón, Bernat Artola, Tasio Flors, Rafael Guallart, Escoda, Joaquín Vidal, Miguel de Sanmillan, Juan Bautista Adsuara, Paco Esteve, Tico Ramos, Toni Mir... han dissenyat vertaderes obres d'art. Més contemporànies, José Luis Estanislao, Rafael Tecles, Lucinio Pérez, Juan Carlos Lleó, José Vicente Monroig, Jaime Ortiz, Manuel Brega... han seguit imaginat i posant sobre el paper, vertaderes meravelles que, més tard, s'han convertit en realitat. Assenyalar, també artistes l'empremta dels quals

més moderna i innovadora, ha aportat nous aires, nous materials: Manolo Díaz, Lorenzo Ramírez, Julián Sebastiá o Ximo Roures.

Esbós i Gaiata dissenyada per Tasio Flors, per a la Gaiata 4 *l'Armelar*, per a la Magdalena de 1948

Un món, aquest del disseny de Gaiates, on la presència de la dona és molt destacada. Així podem referenciar a Tere Navarro, Marta Borrás, Rosa Ochando, Irma Ferrán o Vanesa Pérez, les qui han fet vertaderes obres d'art, alguna mereixedora del primer premi de Gaiates, com la dissenyada en 1992 per Marta Borrás per a l'A. C. Gaiata 2 *Fadrell* o aquest any 2023, per Vanesa Pérez, per a l'A. C. Gaiata 6 *Farola-Ravalet*

Des de 2016, existeix l'Associació d'Artistes Gaiaters, actualment presidida per la artista Vanesa Pérez, amb la idea de promocionar i fer arribar a tot el públic interessat, tècniques i idees amb les quals poder dur a terme la construcció de Gaiates de mà, maquetes...

Gaiata 6 *Farola - Ravalet*, dissenyada per l'artista gaiatera Vanesa Pérez, guanyadora del primer premi del concurs de Gaiates Magdalena 2023 i Gaiata de la Ciutat per a la Magdalena 2024

Els concursos de Gaiates

Des de la creació de l'actual estructura festera, en 1945, amb la finalitat de potenciar la qualitat i la competitivitat entre les diferents comissions de sector, conjuntament amb les primeres bases que regulaven la construcció de les Gaiates monumentals, es va crear també un concurs per a seleccionar a la millor.

Des de llavors, setanta-set edicions (cal tindre en compte que, per les restriccions de la pandèmia de la *Covid*, l'any 2020 sí que es va convocar el concurs però la suspensió de les festes el va deixar sense efecte, igual que el 2021 que ja ni tan sols es va convocar) han encimbellat a la millor Gaiata.

L'elecció i posterior decisió del jurat del concurs és una de les decisions més polèmiques de cadascuna de les edicions festives perquè "mai plou a gust de tots" i sempre queda alguna comissió decebuda pel resultat d'aquest. Així, en 2002, es va instaurar un sistema de votació, tipus "*Eurovision*" en la qual les pròpies comissions votaven a la resta, sent la guanyadora la que més vots obtenia. Un sistema que semblava més just i equilibrat però que prompte deixà a les clares que no era així perquè, a semblança del que passa en el festival d'*Eurovision*, alguna votació no semblava molt parcial, fet que provocà algun titular en la premsa local, molt singular: "*la votació de les Gaiates balcàniques*".

Ja es va intentar aquest sistema en l'elecció dels premis de la Magdalena de 1976 i, certament, el resultat no degué agradar perquè es va deixar d'utilitzar a l'any següent.

En alguna ocasió aquest concurs es realitzava separat per seccions, de manera que cada comissió competia en una "*liga*". Un tema recurrent, any rere any, això de les seccions però la veritat és que des dels huitanta totes competeixen juntes, atorgant-se sis premis.

Com a curiositats d'aquests concursos indicar que en 1957 el jurat va declarar deserts tots els premis de la primera secció; un any després, en 1958, va quedar desert el primer premi de la primera secció. En 1963, el premi que va quedar desert va ser el primer premi però de la segona secció. En 1970, el jurat va atorgar el primer premi *ex aequo* als monuments presentats per les Gaiates 5 - *Hort dels Corders* i 8 - *Portal de l'Om*.

Quant al palmarés; l'associació que en més ocasions s'ha alçat amb el primer premi de Gaiates és l'associació cultural Gaiata 15 *Sequiol*, en 12 ocasions (a més a més, cal tindre en compte que aquesta associació, únicament, ha participat en aquest concurs des de la seua creació en la Magdalena de 1982, això és en quaranta de les setanta-set edicions). Seguida per un quintet de Gaiates (3 - *Porta del Sol*, 4 - *l'Armelar*, 5 - *Hort dels Corders*, 10 - *El Toll* i 18 - *Crèmor*) amb 6 màximes distincions respectivament.

Quant a podis (entre els tres primers llocs) tornem a trobar a la Gaiata 15 - *Sequiol* amb vint-i-dues, en primer lloc; seguida molt de prop, amb vint-i-un, per la Gaiata 8 - *Portal de l'Om*; i en tercer lloc un empat entre les Gaiates 10 - *El Toll* i 18 - *Crèmor*, amb díhuit ocasions. (Per al càlcul d'aquestes dades s'ha considerat únicament els primers premis de la primera secció, en les edicions que existien les seccions).

En la taula adjunta es pot veure el podi de les Gaiates monumentals, de les setanta-set edicions:

	1º	2º	3º		1º	2º	3º		1º	2º	3º		1º	2º	3º			
1945	11	9	7		1965	4	11	1		1985	10	4	17		2005	10	14	15
1946	7				1966	2	8	11		1986	9	11	1		2006	10	18	15
1947	10				1967	2	6	1		1987	14	13	8		2007	15	18	10
1948	5	7	2		1968					1988	14	13	8		2008	18	15	10
1949	3				1969	5	12	10		1989	8				2009	18	15	10
1950	3				1970	5-8				1990	12	5	6		2010	15	18	8
1951	3	7	8		1971	1				1991	14	12	2		2011	15	18	8
1952	5	8	7		1972	1	8	2		1992	2	1	14		2012	18	10	7
1953	3	5	2		1973	11	1	3		1993	6	17	14		2013	15	18	17
1954	7				1974	8	12	11		1994	12	14	15		2014	15	6	18
1955	3	5	1		1975	1	10	8		1995	15	12	8		2015	15	6	18
1956	5	12	2		1976	2	11	12		1996	17	15	12		2016	18	15	17
1957	--	--	--		1977	4	5	1		1997	15	8	4		2017	15	18	19
1958	--	10	3		1978	4	1	6		1998	4	8	10		2018	18	15	6
1959	3	6	8		1979	10	1	4		1999	17	14	4		2019	18	15	6
1960	11	1	--		1980	1	11	5		2000	8	12	17		2020	xxx	xxx	xxx
1961	11				1981	7	10	3		2001	8	18	4		2021	xxx	xxx	xxx
1962	11	10	1		1982	4	8	15		2002	15	10	13		2022	15	6	18
1963	1	5	7		1983	7	17	4		2003	15	10	8		2023	6	8	18
1964	5				1984	4	9	18		2004	10	14	6					

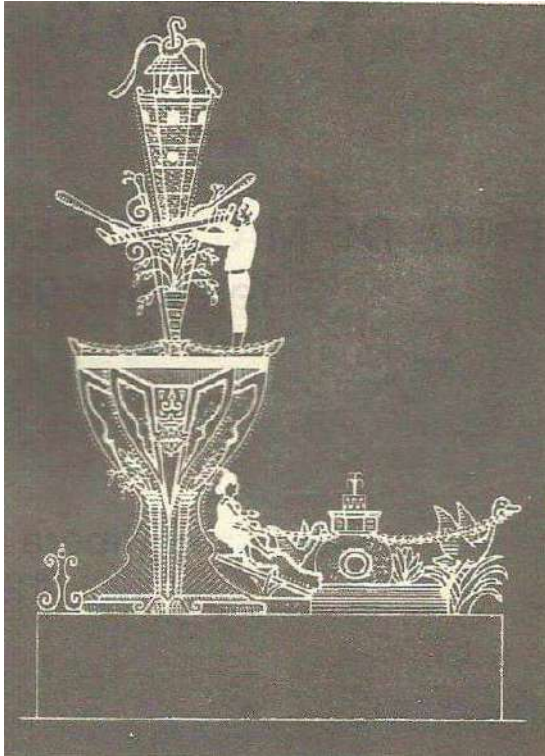
En les caselles es representa el guarisme corresponent a la Gaiata que ha obtingut el premi. Les caselles en blanc són perquè no s'ha pogut verificar, fefaentment, a quina associació correspon aquest premi.

S'ha marcat amb -- quan aquest premi va quedar desert en el veredict del jurat

Quant a l'apartat d'infantils, de les quaranta-cinc edicions convocades, no s'ha trobat informació anterior als anys noranta per això no fem cap classificació de guanyadores però sí que mostrem les dades trobades en la següent taula:

	1º	2º	3º		1º	2º	3º	
1993	10	13	6		2009	10	15	18
1994					2010	8	7	15
1995	8	5	13		2011	7	10	18
1996	15	14	6		2012	7	8	17
1997	15	6	8		2013	8	7	1
1998	14	10	3		2014	6	8	4
1999	8	10	4		2015	7	3	6
2000	4	8	10		2016	6	18	8
2001	12	9	8		2017	18	19	9
2002	5	10	19		2018	17	15	5
2003	15	4	10		2019	15	18	17
2004	15	12	10		2020	xxx	xxx	xxx
2005	15	12	10		2021	xxx	xxx	xxx
2006	15	10	11		2022	6	17	18
2007	7	10	18		2023	16	6	15
2008	6	7	18					

En les caselles es representa el guarisme corresponent a la Gaiata que ha obtingut el premi. Les caselles en blanc són perquè no s'ha pogut verificar, fefaentment, a quina associació correspon aquest premi.

Esbós de la Gaiata guanyadora en la Magdalena de 1970 (any de celebració del 25 aniversari de la nova estructura de les festes), presentada per la Gaiata 5 *Horts del Corders*. Aquesta edició el premi va ser *ex aequo* amb la Gaiata 8 *Poral de l'Om*

Gaiata guanyadora de la Magdalena 1995 (any de celebració del 50 aniversari de la nova estructura de la festa), presentada per la Gaiata 15 *Sequiol* i que va ser designada Gaiata de la Ciutat 1996

Gaiata que va presentar la Gaiata 15 *Sequiol* a la Magdalena 2022 i que va obtindre el primer premi i, per tant, va ser elegida com a Gaiata de la Ciutat 2023.

Aquest monument, inicialment es va construir per a la Magdalena 2020, en la qual s'havia de celebrar el 75 aniversari de la nova estructura festiva, i va quedar suspesa per la Covid, per tant, es podria extrapolar a aquesta efemèride.

Procés de construcció d'una gaiata monumental

A continuació exposem una seqüència temporal dels processos amb els quals es construeix una Gaiata monumental i que ens poden servir de guia per a qualsevol manifestació gaiatera.

Perque una Gaiata es considere com a tal, tres són els elements fonamentals que han de jugar un paper importantíssim en el seu disseny: el gaiato, la llum i l'escut de la Ciutat. Els dos primers, òbviament, per la seua significació amb la tradició fundacional de la ciutat. El tercer, com a element diferenciador que li confereix l'entitat pròpia de Castelló.

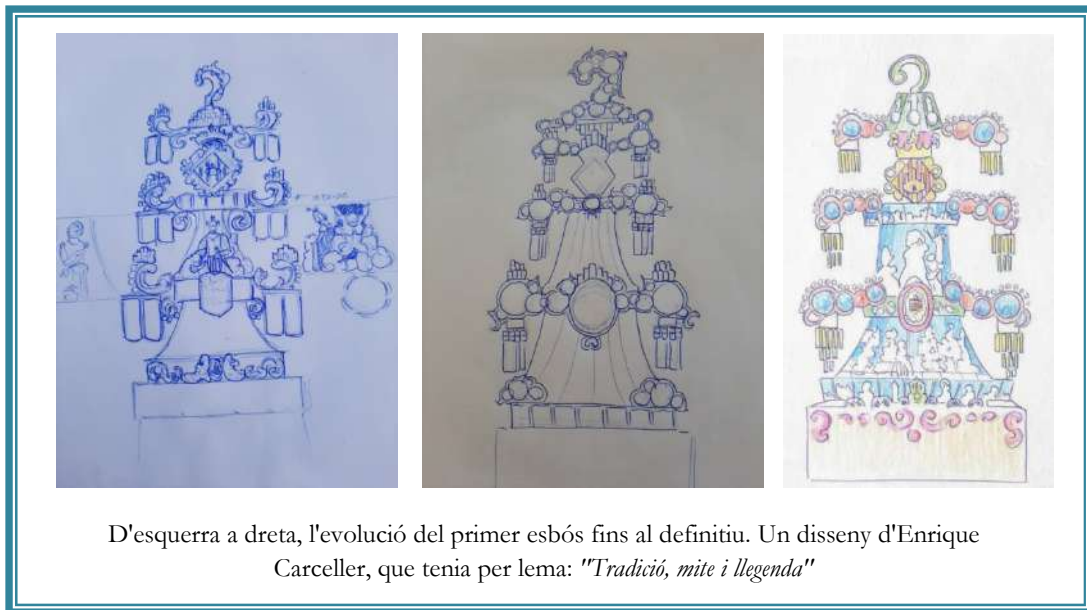
Com hem dit, hi ha completa llibertat a l'hora de dissenyar una Gaiata però s'han de considerar certes proporcions amb fins estètics i de proporcionalitat. Així, buscant una major esveltesa i estilitzar les seues formes, s'ha de considerar que, en proporció, l'amplada total del disseny ha de ser la meitat que la seua altura. Una altra peculiaritat a tenir molt en compte és la característica de monument movable, en tot o en part, però ha de ser capaç de poder desfilat. Per a això es fa necessari disposar d'un carro sobre el qual construir la nostra Gaiata. La base d'aquest és, generalment, de forma quadrada donada la facilitat que suposa a l'hora de dissenyar el cos de l'obra ja que es disposa tant dels plans perpendiculars a les cares com els disposats en les seues diagonals. Però això, insistim, no és obligatori. Rectangular, circular, hexagonal ... qualsevol forma que l'artista gaiater estime oportuna és acceptable havent de tenir una alçada no superior a un sisè del total. Però aquesta necessitat de desfilat marca les úniques limitacions a l'hora de dissenyar la nostra Gaiata. El tot o la part que ha de desfilat no pot excedir els sis metres d'altura, mesurats des del terra, ni s'aconsella que excedeixi dels tres metres d'ample.

Per últim però no per això menys important, és conferir al nostre disseny de la necessària estabilitat. Cal tenir molt present, a l'hora de projectar l'envergadura del nostre disseny, que aquest siga estable, tant en la seua posició de repòs com en la seua condició d'itinerant.

Amb tot, podem definir una sèrie de passos a seguir per realitzar un complet disseny de la nostra Gaiata que, a continuació passem a descriure succintament. No s'ha d'entendre aquest procés com rigorós i essencial per poder dissenyar el nostre monument: ja hem dit que l'artista gaiater tindrà total llibertat en el seu disseny, sinó que és una seqüència lògica d'accions que pot ajudar a realitzar, amb èxit, la nostra gaiata.

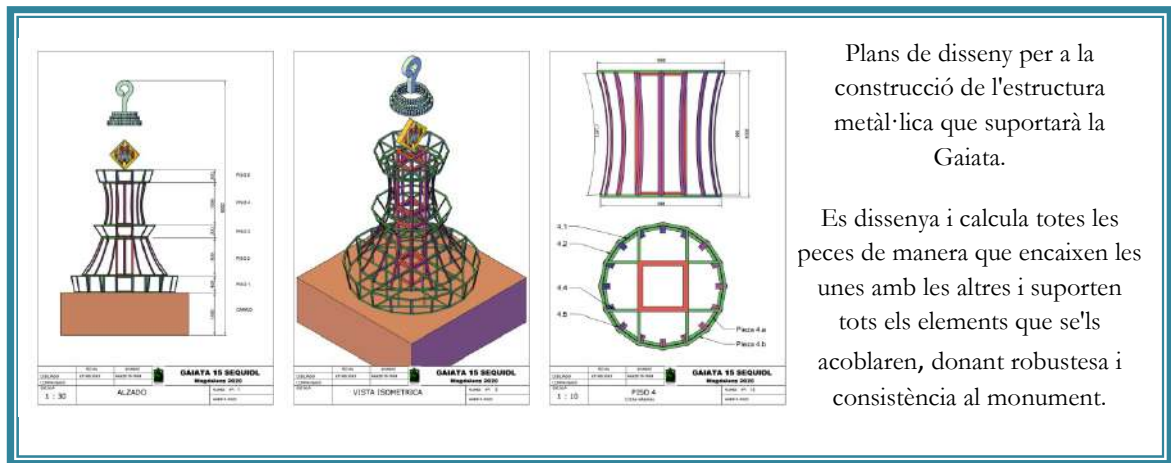
(NOTA: Per a il·lustrar aquesta secció utilitzarem imatges corresponents a la construcció de la Gaiata monumental que l'associació cultural Gaiata 15 *Sequiol*, va presentar a concurs en la Magdalena 2022, guanyadora del primer premi i, per tant, Gaiata de la Ciutat 2023)

L'esbós: És la fase creativa de l'artista. Sense cotes que limitin la imaginació artística, es plasma sobre el paper les línies generals del monument, tant en el seu alçat com en la seua planta. Es treballa més en el conjunt que en la particularitat de cada un dels elements que la conformen. En aquesta primera aproximació també es valoren els diferents materials a utilitzar així com la il·luminació que pot ser més d'acord per al nostre disseny. Aquesta fase finalitza amb la selecció del lema: expressió que concentra l'essència de la nostra obra.

El disseny: Aquesta etapa és molt més tècnica ja que es tracta d'analitzar tots i cadascun dels elements que componen la nostra obra. S'analitzen les seues dimensions, com i amb quins materials s'han de fer, que elements luminotècnics són els més adequats i, sobretot, com s'interrelacionen amb les altres parts. Així es dissenya l'estructura de la Gaiata: el seu esquelet. Sobre ell es dissenya com s'aniran acoblant la resta d'elements decoratius i d'il·luminació o de quina manera quedaran units entre si. També en aquesta fase es determinen colors, tècniques de decoració i aquells elements artístics que, per la seua rellevància, van a ressaltar sobre el conjunt. Finalitzada aquesta fase hem de tenir una idea perfectament clara de com ha de quedar la nostra Gaiata així com una idea molt ajustada del pressupost necessari per a la realització de l'obra.

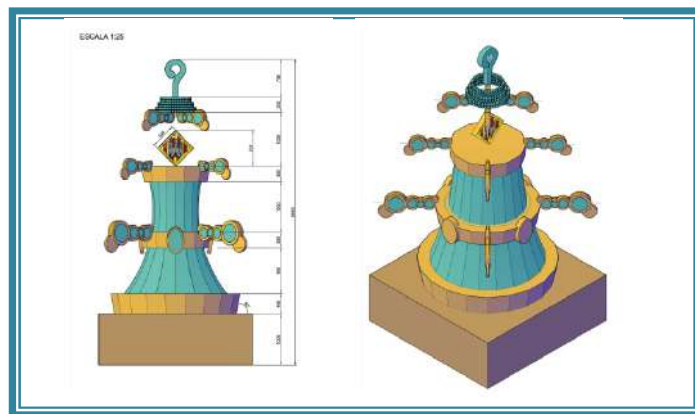

Plans de disseny per a la construcció de l'estructura metàl·lica que suportarà la Gaiata.

Es dissenya i calcula totes les peces de manera que encaixen les unes amb les altres i suporten tots els elements que se'ls acoblen, donant robustesa i consistència al monument.

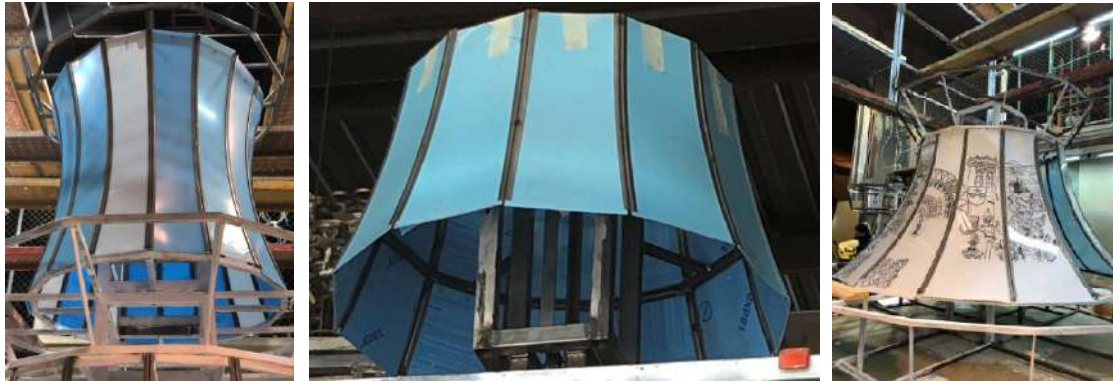
La maqueta: En aquesta fase es construeix -o es modela de manera digital- una maqueta, a escala, de la nostra Gaiata. Partint dels dissenys de l'etapa anterior i utilitzant materials, fàcilment manejables i de característiques estètiques similars als seleccionats per a cada element de la nostra obra, s'inicia la construcció de la maqueta. Aquesta fase té molta importància ja que serveix per analitzar totes i cadascuna de les solucions adoptades en la fase anterior podent introduir modificacions al disseny que faciliten, milloren o solucionen problemes no previstos. És la primera visió en tres dimensions del nostre disseny de manera que també poden observar-se i rectificar-se plantejaments no considerats en la nostra percepció plana, de dues dimensions. També en aquesta fase, encara que no essencialment, s'analitza el disseny d'il·luminació previst, sobretot els diferents conceptes de la mateixa que es van a utilitzar (il·luminació indirecta, il·luminació en moviment ...)

La construcció: Amb anterioritat a l'inici d'aquesta fase, es realitza un ajust del disseny amb la informació obtinguda en la construcció i posterior anàlisi de la maqueta. En aquest punt queda definit el pressupost total de la nostra Gaiata. En aquest moment s'inicia una carrera contra rellotge per poder finalitzar el treball en la data prevista. Seguint el disseny previst i amb l'experiència obtinguda en la construcció de la maqueta, la coordinació dels diferents equips de treball és fonamental per aconseguir l'objectiu ja que el més mínim retard en un d'ells pot suposar la paralització de la resta amb el consegüent perill de no aconseguir la data prevista. En primer lloc es construeix l'estructura metàl·lica que servirà de suport a la resta d'elements. Amb els primers mesuraments reals de l'estructura s'inicia amb el treball dels elements decoratius. Tall i

talla de fusta, tall de vidres, dissenys de dibuixos, policromats, polits ... Totes i cadascuna d'aquestes peces es van ajustant i unint a l'estructura per anar donant forma al conjunt. Paral·lelament es va muntant la instal·lació elèctrica, tant general com en tots i cadascun dels elements que conformaran la il·luminació de la Gaiata. A poc a poc van ocupant el seu lloc tots i cadascun dels elements, degudament acabats. Arriba l'hora de les rematades i petits detalls que confereixen al monument l'acabat òptim.

Imatges de diferents etapes de la construcció: l'estructura metàl·lica, el tall i ajust dels metacrilats, el dibuix i la pintura de les vidrieres

Imatges dels treballs de talla de fusta que després es pinten i es patinen. Finalment es van muntant sobre l'estructura metàl·lica que els suportarà.

El bateig: Encara que no és una etapa en el disseny i construcció d'una Gaiata, si que ho és dins el sentir dels “festers” ja que suposa la culminació d'un gran projecte amb una infinitat d'esforços, moltes hores de treball i, sobretot, moltíssima il·lusió en mantenir viva l'essència de les nostres festes. Com si es tractés de l'avarada d'un vaixell, les Madrines (d'aquí el seu nom) bategen amb cava a la seua Gaiata.

El que en el seu dia va començar sent un dibuix sobre un paper és ja GAIATA, “*esclat de llum sense foc ni fum*”.

Moment en què les Madrines trenquen la botella de cava, batejant la Gaiata.

Com a curiositat indicar que en la imatge de la dreta (cantonada inferior esquerra), es pot observar el carreu que va pertànyer a l'antiga església de Santa Maria i que posteriorment es va utilitzar en la construcció dels antics magatzems municipals, com s'ha fet referència en la pàgina 31

Podem dir que els processos d'esbós, disseny i maqueta es desenvolupen a partir del mes de maig, -abril es deixa per al desmuntatge de les Gaiates de l'edició anterior-, havent d'estar conclòs a primers de setembre. Al setembre s'inicia el procés de construcció que durarà fins a finals de febrer, principis de març (dependrà de la data de les festes d'aqueixa edició que depèn de la Quaresma). La setmana prèvia a l'inici de festes, sol estar dedicada al cinqué procés: el bateig de la Gaiata amb el seu lema triat.

El resultat final és el que apareix en la portada d'aquest treball. Per a qui vulga conèixer amb molt més detall la construcció d'aquesta Gaiata monumental que va ser la Gaiata de la Ciutat 2023, deixe un enllaç a un vídeo on s'explica, detalladament, totes les seues fases de construcció: <https://www.youtube.com/watch?v=e0HgEVfH-eg&t=9s>

El futur: La Gaiata, marca ciutat

Les Festes de la Magdalena, declarades Festes d'interés turístic internacional el 12 de març de 2010, tenen com principal símbol la Gaiata, com monument representatiu d'un esdeveniment de festes fundacionals, populars i obertes a tothom, castellanencs i visitants, que convertixen la ciutat en una gran reunió de festers durant els nou dies del desenvolupament de la seua setmana gran.

Ja des de la refundació de les festes, fa més de 75 anys, Castelló ha aprofitat aquest esdeveniment per a ser una ciutat integradora de ciutadania d'altres llocs i cultures. Els nostres costums i tradicions ens representen i ens diferencien, però també són una eina d'inclusió per a totes aquelles persones que s'apropen per a compartir-les. Per això la festa pot ser un element importantíssim d'integració d'una ciutadania castellanenca rica en diferències culturals i ideològiques, però unida a l'hora de gaudir de la festa i les tradicions.

El respecte als valors i principis de la Constitució Espanyola als Drets europeus i als Drets Humans, és una constant que s'exemplifica en la celebració d'aquestes festes. Així, un dels objectius principals enarborat en el IV congrés magdalener (novembre/desembre 2017) era promoure una actualització dels processos i activitats festeres, -tradicions, rituals, simbologia ...- per tal d'harmonitzar les Festes de la Magdalena amb els principis, valors, normes, sentiments i expectatives que conformen la cultura cívica de la societat castellanenca actual. Per aquest motiu, s'advoca perquè el paper de la dona castellanenca en les festes no se circumscriu únicament al paper representatiu. S'insta que vaja més enllà. D'aquesta manera, en els òrgans representatius de la festa, es percep la participació femenina de manera activa, liderant i governant en paritat.

Certament, la societat castellanenca actual, és una societat oberta, moderna, igualitària, plenament integrada en els principis que des de la nostra constitució integren una societat paritària. Dins de l'estructura de la festa i de les comissions gaiateres, avui dia podem veure que el paper de la dona té una doble vessant. D'una banda, trobem un paper actiu, com a gestora de la pròpia festa i de l'altra un paper més representatiu, en quant a símbol del llegat i tradició de Castelló.

El primer cas, clarament es pot observar com la incorporació de la dona a la gestió de la nostra festa, ha estat constant i sense estridències, al mateix temps que la societat trencava les barreres d'accés al espai públic de la dona, a la festa de Castelló, les dones s'integraven als càrrecs i les responsabilitats. Si la constitució espanyola de 1978, recollia en el seu article 14 el principi d'igualtat, pocs anys després, al 1981, una dona, Elisabeth Brea accedia a la presidència de la Gaiata 15, Sequiol, obrint la porta per a l'entrada de les dones en la direcció de les associacions festeres i en l'actualitat és una realitat normal. El paper més simbòlic que té la dona en la festa, també ha evolucionat notablement. En aquest cas, a més de democratitzar l'accés a aquest tipus de representació, es busca que la persona que ostente el càrrec, projecte lideratge i valors positius per a la societat. Hem

d'indicar, que en la nostra festa no es produeixen casos de cosificació, de manera que no s'anteposa el concepte estètic a l'hora de l'elecció d'aquesta representació.

L'esdeveniment tradicional, suposa un fort intangible patrimonial del que disposen els territoris per a cohesionar la seua ciutadania, per a la inclusió social, ja que durant les festes, tots els elements identitaris i culturals se posen per damunt de qüestions que diferencien o separen, per a integrar a la ciutadania en eixe moment festiu de eclosió i d'alegria per sobre de discrepàncies, polítiques, econòmiques o culturals.

La festa uneix i això ho van comprendre fa més de setanta-cinc anys, uns lletraferits castellanencs, quan la ciutat, després d'haver superat la dura comtesa civil, era un poble ple d'esperança per construir un futur millor. En aquell moment se va fer una aposta importantíssima, fixant-se en tot allò que unia a la gent de la vila, més enllà de les diferències socials o polítiques, buscant la identitat comú, com a poble, rescatant i engrandint aquella antiga festa que va començar sent una rogativa penitencial al segle XIV, que tot seguit es va transformar en una alegoria a la llum i a la fundació de la vila al segle XVIII i que en esta tercera etapa de renovació volia recolzar la concòrdia, allò comú que ens diferenciava dels demés pobles.

I en aquell moment es va apostar com a base de la nostra identitat en la Gaiata, com a monument estètic i efímer a la vegada que en la bonica història de cultura, tradició i esperança que la mateixa suposava.

Les Gaiates i les seues comissions van vertebrar la ciutat de Castelló, integrant en la festa des de la seua base, a tot tipus de població, independentment de les diferències i discrepàncies. Estes agrupacions, son la mostra de la senya de identitat que sempre ha acompanyat a Castelló doncs la nostra província, ha segut des de sempre una terra acollidora on les cultures i civilitzacions que la han hàbitat han aportat costums i tradicions que en el temps s'han incorporat com a elements identitaris propis.

Les comissions gaiateres han representat des del principi un element cohesionador i actual de la realitat social de Castelló. A la vegada que la nostra ciutat caminava amb seguretat pel segle XX, adaptant-se als canvis polítics i socials que la realitat anava imposant, les Gaiates se transformaven integrant les singularitats i transformacions de la nostra vila.

Les Gaiates van suposar una eina per a l'empoderament de les dones ja que es van poder apropar a l'espai públic, vetat a les hores a les fèmines per una societat patriarcal que les cominava a l'espai privat, però les comissions de sectors les va ajudar a traure d'eixe espai a moltes d'elles, donant la possibilitat de la representació del sector, així com també donant-li responsabilitats tant en l'organització, com en la gestió i treball de la comissió gaiatera.

Integració, cohesió, inclusió, paraules que representen la realitat d'un estat social i democràtic com és el nostre i que en les comissions de gaiates ja tenien protagonisme

des del començament del seu camí. Estes agrupacions han estat obertes a qualsevol persona que ha demanat entrar a ella. Les úniques exigències han estat el respecte al seus estatuts i el pagament de les seues quotes. Però independentment de edat, sexe, religió, educació, nivell econòmic o social, les portes d'aquestes agrupacions han estat obertes de bat en bat.

Avuí dia, en un món en el què la joventut, i la imatge ho invaeixen tot i sembla que a vegades oblidem la importància de pas del temps i de la sabiduria dels més majors, les comissions de gaiates també suposen xicotets espais d'igualtat en aquest sentit. Totes elles es nutreixen de persones de tot tipus i edat, desde xiquets i xiquetes fins la experiència de la gent gran que son una base fonamental en els treballs de les comissions. En aquestes agrupacions es visibilitza a la gent més major, trencant la discriminació que en altres llocs es produeix, normalitzant la seua integració en el treball i en la participació en totes les activitats de la comissió. En aquest sentit, a banda de gaudir del seu temps lliure i d'oci en aquestes associacions, per a la gent gran la participació en les Gaiates significa l'oportunitat de transmetre de una manera molt directa les tradicions adquirides dels seus majors, per a no impedir una possible bretxa entre la cultura rebuda pels seus ancestres i les transformacions culturals i socials cap al trànsit als nous temps, fent de pont amb les noves generacions.

Així mateix, en els caus gaiaters es respecta la dignitat de tot tipus de persones siguen xiquetes o xiquets, homes o dones, grans o menuts, pobres o rics, estrangers o nacionals, malats o amb invalideses mentals o físiques o no. Estes qüestions que ara tenim claríssimes com que ningú o ninguna, ha de ser discriminat, humiliat o desfavorit per triar un culte diferent al normalitzat, o un tipus de família fora de la tradicional, ni per exercir determinada opció sexual, que sense perjudicar a altres persones, suposen eixir-se del model patriarcal. Es a dir, ningú es millor ni pitjor per ser, o no, heterosexual, homosexual o asexual, és un concepte que ja es tenia en compte als caus gaiaters però no sempre han segut fàcils de comprendre i no obstant, en moltes ocasions, s'han normalitzat socialment, perquè s'han respectat al si de les Gaiates.

Perquè moltes vegades ens adonem que les limitacions no venen donades per la incapacitat de les persones sinò per la exclusió que la societat fa sobre estes persones. Per això, brindar un lloc acollidor i inclusiu per a totes i tots aquells que poden sentir-se diferents, es oferir qualsevol cosa en comú i l'estima per les tradicions, l'orgull per les nostres festes és un element integrador i de cohesió per damunt de les diferències. En pocs espais la gent sacrifica el seu patrimoni, el seu temps d'oci, el seu temps en la família per un fi com en aquest cas es la festa. Per això un terme tant integrador com és el *món de la festa* s'expandeix i es fa inclusiu, obrint-se per a tothom. Això es pot veure arà mateix, en estos últims temps tant tempestuosos per a les nostres estimades festes, avuí en dia, estant o no d'acord en moltes coses que están passant al món de la festa castellanenc, tots els festers i festeres, han posat a un costat les seues diferències, per a llançar un crit comú de recolzament a la nostra festa i a la seua autonomia.

Com hem vist ja, la implicació de la població, de manera directa, a través de les associacions i col·lectius que fomenten i construeixen els diferents tipus de Gaiata, és evident però la participació, de manera indirecta, de la població en general és màxima. Això queda referenciat en:

- ✓ Tant l'acte de la *Desfilada de les Gaiates*, com en de *Encesa de les Gaiates*, són dels més multitudinaris del programa festiu, congregant públic de totes les edats i, fins i tot, a gent d'altres municipis que s'acosten a contemplar les Gaiates.
- ✓ Cadascuna de les Gaiates situades en el seu sector, és un reclam per al públic, que les pot visitar, de manera lliure, tant en la seua imatge diürna com nocturna, amb l'afegit dels efectes luminotècnics. Això genera moviment de ciutadania entre els diferents barris de la ciutat, però també de forasters vinguts d'altres municipis únicament moguts per veure les Gaiates, sobretot aquelles guanyadores dels primers premis i que tenen difusió en els mitjans audiovisuals tant locals com autonòmics o generals.

A més a més, la Gaiata monumental, a l'ésser el referent del barri genera un sentiment d'orgull "patri", que fa participar al veïnat dels assoliments collits pels seus monuments que són referència en els mitjans de comunicació i posen en el centre de la notícia al barri i les seues gents.

La Gaiata és el símbol per antonomàsia de la Ciutat de Castelló i les seues festes fundacionals, per tant, la seua localització és per tota la ciutat, ja que la seua simbologia és present en infinitat d'esdeveniments i activitats que es desenvolupen.

Encara que la Gaiata és un element que requereix treball durant tot l'any, sobretot les monumentals, podem delimitar un espai temporal on la seua presència i importància és màxima: al voltant de la celebració de la setmana de festes fundacionals de la ciutat. Si tenim en compte que no existeix una data fixa en el calendari però que el dia gran de la *Romeria de les Canyes* se celebra el tercer diumenge de Quaresma, podem delimitar un espai temporal entre la setmana anterior i posterior d'aquesta data, sent de periodicitat anual.

Cada tercer diumenge de Quaresma, hi ha una nova edició de les festes fundacionals de Castelló i noves Gaiates desfilarán per la vila. El tercer diumenge de Quaresma a la nit, és la data de gala per a les Gaiates monumentals, ja que desfilen recorrent els principals carrers de la ciutat. Uns dies abans, als magatzems de Gaiates, l'activitat de les comissions de sector és frenètica, ultimant els detalls per tenir a punt els monuments i fent-ne el tret d'eixida amb l'anomenat Bateig de la Gaiata.

Com hem vist fins ara, el símbol de la Gaiata és l'element diferenciador de la festa castellanera i té un arrelament molt interioritzat entre els col·lectius culturals i festers de la ciutat, però també en la població en general, com a mostra l'alta participació d'escolars en la fabricació de maquetes.

Però no és menys cert que, hui per hui, únicament les dènou associacions culturals de la ciutat, promocionen i confeccionen les Gaiates monumentals i infantils -a excepció feta de la *Fundació Caixa Castelló* amb la Gaiata de Adsuara de 1952-. I això requereix suport. No sols econòmic sinó de promoció, tant interna com cap a l'exterior. Per això entenem tots els actors implicats en més o menys grau, que salvaguardar el símbol de la Gaiata de Castelló, amb el seu màxim referent que és la Gaiata monumental, dins de l'ordenament que ofereix l'actual llei de Patrimoni Cultural Valencià, com Bé Immaterial d'Interés Cultural, és conforme, procedent i necessari per a poder donar continuïtat a aquest bé i perpetuar la construcció de la Gaiata monumental, com a màxim referent d'aquest símbol per antonomàsia de la ciutat de Castelló.

S'observa, doncs, un futur prometedor, que passa, inexcusablement, per obtindre la màxima protecció que atorga la llei de Patrimoni Cultural Valencià. És, ha de ser, una obstinació de tots a treballar per a aconseguir aquest objectiu que, sens dubte, ha d'estar liderat des de l'Ajuntament de la Ciutat.

En aquest sentit propose algunes accions encaminades a salvaguardar tant els béns materials implicats com aquells esdeveniments o tradicions inherents a aquest.

- ✓ Suport institucional encaminat a, almenys, preservar la construcció de les dènou Gaiates monumentals que es realitzen actualment. Quant no, fomentar l'increment d'aquest número amb la participació d'altres entitats o organismes. La implicació del teixit empresarial en aquesta faceta ha de ser vital, tant en el suport econòmic, però també en el tecnològic. En aquest sentit la *Universitat Jaume I* ha de jugar un paper important quant a noves tecnologies, nous materials, tècniques de disseny...
- ✓ Buscar i catalogar tots els béns materials existents referits a Gaiata. Actualment trobem Gaiates individuals -que s'haurien de datar, catalogar i restaurar-, peces de Gaiates singulars, maquetes de Gaiates de primers premis... en diferents espais i sense un aprofitament lògic i visible. En aquest sentit pren cos una vella aspiració dels festers que és el Museu de la Gaiata. Un espai que servisca per a concentrar i preservar els objectes, poder ser visitat d'una forma raonada i explicativa però també que pugua servir com a centre d'investigació de la història de la Gaiata. Per a això, ha de ser un objectiu d'aquesta acció, recuperar tota la documentació existent en els arxius de les anteriors *Junta Central de Festejos* i *Junta de Festes*, quant a Gaiates (esbossos, concurs, convocatòries construcció Gaiates de la Ciutat...), digitalitzant-la de manera que pugua ser consultada fàcilment.

Dins d'aquest apartat, la conservació de les maquetes de Gaiates guanyadores, des de 1994 que pel seu "oblit" presenten algunes deficiències. I, perquè no, amb la documentació que es pugua obtindre d'arxius, construir reproduccions de Gaiates guanyadores d'anys anteriors. Ací ha de jugar un paper determinant tant la *Federació Gestora de Gaiates* com l'*Associació de Arteistes Gaiaters*.

- ✓ Demandar d'Institucions públiques major suport i projecció de la Gaiata com a símbol inequívocament genuí de la nostra ciutat, tant al públic interior però, sobretot, cap al públic exterior. Les xarxes socials, els circuits turístics, els punts d'entrada de turistes a la ciutat... han de comptar amb informació detallada de què és una Gaiata, quan poder-les viure... I aprofitar sinergies amb esdeveniments multitudinaris com a festivals musicals, "*Escala Castelló*",... per a exportar la imatge Gaiata, incloent-hi exposicions dels béns disponibles o, perquè no, de les Gaiates guanyadores de l'edició que són triades com Gaiates de la Ciutat.

En aquest sentit, la participació en FITUR del pavelló de Castelló ha de disposar del referent Gaiata (documental, audiovisual i fins i tot presencial; amb personal dedicat a informar) com a símbol primordial i referent de la ciutat.

- ✓ Promocionar i exigir la qualitat i el decòrum respecte a les Gaiates, quant a la seua participació en esdeveniments (*Desfilada* i *Encesa*), quant a la seua ubicació en els sectors -emplaçaments concordes, amb cuidats entorns sense elements que puguen alterar la simbologia, ...- però també en l'ús que es puga fer de la seua imatge, a nivell de promoció tant institucional com en l'àmbit privat. Per a això s'hauria de disposar de tota una reglamentació que marcara un protocol d'actuació per a totes i cadascuna de les activitats en les quals intervé o puga intervindre, el símbol de la Gaiata, en qualsevol de les seues possibles manifestacions (monumental, infantil, de mà...)

Per a finalitzar aquest treball, com una previsió de futur del símbol Gaiata, hem preguntat al *ChatGPT* -un sistema de xat amb intel·ligència artificial capaç de respondre a qualsevol cosa que li demanes, i de fer moltes coses que li sol·licites- si sabia dir-nos que és una Gaiata i si podria definir-la. Adjuntem la seua resposta:

puedes definirme que es una gaiata

Claro, una "gaiata" es un farol grande y vistoso que se lleva en procesiones y desfiles durante las fiestas de la ciudad de Castellón de la Plana, en la Comunidad Valenciana, España. Estos faroles están hechos de cartón y madera, y suelen tener una estructura decorada con motivos florales y figurativos. Las gaiatas se iluminan por la noche con velas y bombillas, creando un ambiente festivo y colorido en las calles de la ciudad. Cada gaiata representa a un barrio o asociación de la ciudad y compite en un concurso para determinar cuál es la más hermosa. Las gaiatas son una parte fundamental de las fiestas de las gaiatas en Castellón, y se han convertido en un símbolo emblemático de la ciudad.

quisiera que me contases cosas de las fiestas de las gaiatas en castellón, España

¡Por supuesto! Las fiestas de las gaiatas son una celebración muy importante en Castellón de la Plana, una ciudad ubicada en la Comunidad Valenciana, España. Estas fiestas se celebran en honor a la Virgen del Lledó, la patrona de la ciudad, y tienen lugar durante la semana del segundo domingo de mayo.

Durante las fiestas de las gaiatas, las calles de la ciudad se llenan de color y alegría, con desfiles de carrozas, concursos de bailes y procesiones religiosas. Una de las tradiciones más importantes de estas fiestas son las "gaiatas", que son grandes faroles hechos de cartón y madera, que se iluminan por la noche y representan a diferentes asociaciones y barrios de la ciudad.

Otra de las actividades más populares de las fiestas son los "correfocs", donde grupos de personas con disfraces y antorchas corren por las calles mientras hacen explotar petardos y fuegos artificiales. También hay una feria de atracciones y numerosas actividades culturales y deportivas.

Durante las fiestas, se celebra una misa en honor a la Virgen del Lledó, seguida de una procesión en la que se lleva a la virgen a través de las calles de la ciudad. Además, también hay una ofrenda de flores en la que los ciudadanos ofrecen ramos de flores a la virgen.

Las fiestas de las gaiatas son una celebración muy querida por los ciudadanos de Castellón de la Plana y atraen a numerosos visitantes de toda España y del extranjero. Espero que esta información te haya sido útil y te haya permitido conocer un poco más sobre estas fiestas tan emblemáticas de la ciudad.

[Regenerate response](#)

hay algun elemento esencial para considerarla gaiata

Sí, hay algunos elementos esenciales que definen a una gaiata en las fiestas de las gaiatas de Castellón de la Plana. En primer lugar, una gaiata es un farol grande y vistoso hecho de cartón y madera, que se ilumina con velas y bombillas. Cada gaiata tiene su propio diseño, que suele incluir motivos florales y figurativos, y está decorada con papel, tela, flores y otros materiales para crear un ambiente festivo.

Además, cada gaiata representa a una asociación o barrio de la ciudad, por lo que su diseño y temática están relacionados con la historia y la cultura de la zona. Las gaiatas también participan en diferentes concursos, como el de mejor diseño, mejor iluminación, mejor música y mejor vestuario, lo que les da una oportunidad para destacarse y mostrar su creatividad.

Por último, las gaiatas son una parte fundamental de las fiestas de las gaiatas de Castellón de la Plana y son admiradas y aplaudidas por los ciudadanos y visitantes que asisten a la celebración. En resumen, los elementos esenciales que definen a una gaiata son su diseño vistoso, su relación con una asociación o barrio de la ciudad, su participación en concursos y su importancia en las fiestas de las gaiatas de Castellón de la Plana.

Del que es dedueix que anem per bon camí encara que.... queda molt per fer.

Conclusions:

- ✓ La Gaiata és l'element diferenciador i vertebrador de les festes fundacionals de Castelló, que aporta un segell únic i inconfusible. La Gaiata és el símbol que dona singularitat a les nostres festes. És únic i, per tant, dona valor i diferenciació a les nostres festes enfront de qualsevol altra festivitat.
- ✓ Queda clar que per a definir una Gaiata, tres són els elements fonamentals: el gaiato i la llum, com a referència de la tradició i l'escut de la ciutat, com a referent per antonomàsia de la festes castellanera; i un axioma fonamental: "*no es cremaran*". La resta, com hem vist, queda a la imaginació i saber fer de l'artista gaiater.
- ✓ Trobem referències històriques de la Gaiata des del segle XVIII encara que hi ha autors que apunten ja la seua existència en el segle XV.
- ✓ Hem de considerar a la Gaiata com una vertadera obra d'art efímera, entorn a la qual trobem més elements i manifestacions que aporten singularitat.
- ✓ El símbol Gaiata la podem trobar en diferents formats: Gaiatas de mà, Gaiatas al balcó, maquetes de Gaiata... però la seua representació que, hui dia, aporta major singularitat en la Gaiata monumental, des de 1945; i el seu equivalent infantil, des de 1971.
- ✓ L'evolució de la Gaiata, quant a disseny, estètica i, sobretot, en l'apartat tecnològic ha sigut constant. L'aplicació de nous materials ha fet possible nous i arriscats dissenys avantgardistes quan no, increïbles adequacions a estils més barrocs. Però el salt qualitatiu s'ha aconseguit, principalment, en la il·luminació dels monuments.
- ✓ Una evolució que s'ha implementat també en el moviment associacionista que envolta a la Gaiata: les comissions de sector; adequant-se a la realitat social i democràtica actual; conformant-se en associacions culturals, i sent un referent d'integració, cohesió i inclusió; convertint-se en una important eina d'empoderament per a les dones a l'hora d'entrar en l'espai públic assumint responsabilitat organitzativa i de gestió.
- ✓ La seua específica manera de construir-se, no professional, també és una singularitat de la Gaiata. En aquest punt juga un paper molt important la figura del o de l'artista gaiater, com a visionària del que més tard, amb el treball desinteressat i altruista de les persones comissionades, serà la Gaiata. En aquest punt, destacar la insigne quantitat de personalitats de la cultura i la societat castellanenca implicats en la tasca d'imaginar Gaiates.
- ✓ L'obtenció de la màxima salvaguarda que ofereix la llei de Patrimoni Cultural Valencià, amb la declaració de Bé d'Interès Cultural (BIC), ha de ser el punt de

partida per a blindar el binomi *Gaiata - Castelló*, sent el referent de quantes accions promocionals i divulgatives es realitzen de la ciutat; encunyant la marca *Gaiata* com a genuïna i diferenciadora de la festa castellanera. I en aquesta obstinació hem de treballar tots quants ens sentim actors principals de la festa de la Magdalena i, més específicament, amb el món de la *Gaiata*.

Castelló, abril de 2023

Bibliografia:

- ✓ *Cuadros de Costums Castellonenchs* - Enrich Ribés y Sangüesa - Establiment Tipografich de Fills de J. Armengot - 1916
- ✓ *Festa. Historia de las Fiestas de Castelló*. Artículo 21. Las gaiatas (1) - Antonio José Sidro - Levante de Castellón - 1994
- ✓ *Mitología de las Gayatas*. Descripción de las procesiones Tradicionales. Edición Conmemorativa del VIIº Centenario de la Ciudad - Pascual DE AURANCIA - Talleres Gráficos Hijos de F. Armengot - 1952
- ✓ *Magdalena. Historia y leyenda de un pueblo* - José Sánchez Adell y Álvaro Monferrer Monfort - Editorial Federico Domenech S.A. - 2002
- ✓ *Revista Valenciana d'Estudis Autonòmics. Símbolos, señas de identidad, tradiciones e institucions tradicionals de la Comunitat Valenciana*. Vol. II nº 58; *Esclat de llum, arrel d'un poble* - Antonio Gascó Sidro - Generalitat Valenciana - 2013
- ✓ *Crónica de la Magdalena. Historia de las Fiestas de Castellón 1945 - 1994* - Editada per PECSA - 1994
- ✓ *Revista Plaza - Magdalena 2022* - Ediciones Plaza SL - 2022
- ✓ *Crònica de la Magdalena 1995-2022* - llibret de festes de l'A. C. Gaiata 1 Brancal de la Ciutat per a la Magdalena 2023
- ✓ *Magdalena 1989 Castelló* - 1989
- ✓ Altres fonts:
  - Programa de festes de la Magdalena de 1945
  - Proposició no de llei de tramitació ordinària presentada a la Mesa de les Corts Valencianes pel Grup Parlamentari Popular, el 2 de març de 2016 (número de registre 017446) sobre incoació d'expedient administratiu per a declarar les Gaietas de la Ciutat de Castelló com a Bé d'Interés Cultural
  - Declaració Institucional conjunta del Ple de la Coprporació Municipal de Castelló, per a instar la Conselleria de Cultura a impulsar la tramitació de les Gaiates de Castelló com a Bé Immaterial d'Interés Cultural, de 26 de setembre de 2022
  - Acta de la Comissió Tècnica per a l'estudi i inventari del patrimoni immaterial de la Comunitat Valenciana, de 14 de desembre de 2022
  - Castellónplaza.com, article de Ximo Górriz de 19 de març de 2022
  - Mediterráneo, de 12 de desembre de 1944, de 12 de març de 1949, de 21 de març de 1995, de 12 de març de 1996, de 8 de març de 2016 i de 25 de maig de 2022
  - El Mundo - Castellón al día, de 8 de març de 2016
  - Levante - el mercantil valenciano, de 24 de març de 2016
  - Castellón Información, de 23 de març de 2016
  - El Periodic.com, de 16 d'abril de 2023
  - Diari Oficial de la Comunitat Valenciana números: 7428 de 22 de desembre de 2014, 7843 de 3 d'agost de 2016 i 7997 de 10 de març de 2017

- Arxiu del Patronat Municipal de Festes
- Arxiu documental i fotogràfic de l'A. C. Gaiata 15 Sequiol
- Arxiu fotogràfic personal Agustín Mon
- Arxiu fotogràfic personal Arancha Miralles
- Documentació de la dinovena edició de les Jornades de Cultura Popular
- Pàgina web de l'A. C. Gaiata 15 *Sequiol* (www.sequiol.es)
- Pàgina web de l'A. C. Gaiata 6 *Farola-Ravalet* (www.gaiatasis.es)
- Pàgina web de l'associació d'Artistes Gaiaters (www.fergaiata.es)
- Pàgina web Festapedia (www.festapedia.org)
- ChatGPT (<https://openai.com/blog/chatgpt>)

El present treball es va finalitzar a Castelló,
el 8 d'abril de 2023,
festivitat de Sant Donís de Corint

Contraportada: La Gaiata 15 Sequiol en en una plujosa Desfilada de Gaiates, en la
Magdalena 2022. Fotografia realitzada per Silvia Tirado,

